

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra ekonomiky

Diplomová práce

**Ekonomické nástroje politiky směřující k potlačení
chudoby**

Kamil Němec

© 2011 ČZU v Praze

!!!

**Místo této strany vložíte zadání diplomové práce.
(Do jedné vazby originál a do druhé kopii)**

!!!

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci " Ekonomické nástroje politiky směřující k potlačení chudoby " jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 7. dubna 2011

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Ing. Petru Procházkovi, MSc, PhD. za jeho odborné vedení při psaní této diplomové práce.

Ekonomické nástroje politiky směřující k potlačení chudoby

Economic Policies towards Reduction of Poverty

Souhrn

Práce se zabývá ekonomickými nástroji politiky směřující k potlačení chudoby. V literární rešerši jsou podrobně vymezeny jednotlivé přístupy k měření chudoby a charakterizována nejznámější ekonomická paradigmatata. Dále jsou zde popsány nejčastější možné zdroje nerovnosti. Empirická část práce se formou případové studie zabývá analýzou úlohy vlády Ghany a mezivládních organizací v boji proti chudobě. Pomocí ekonometrické analýzy jsou zkoumány závislosti na proměnných, které chudobu ve vybrané západoafrické zemi reprezentují.

Summary

This thesis deals with economic policy instruments designed to end poverty. In the literature search is defined in detail the various approaches to measuring poverty and characterized by the most famous economic paradigms. There are also frequently discussed the possible sources of inequality. The research is a case study analyzes the role of Ghana, governments and intergovernmental organizations in the fight against poverty. Using econometric analysis are examined depending on the variables that poverty in selected West African country represents.

Klíčová slova: chudoba, bludný kruh chudoby, Ghana, proměnná, ekonometrická analýza, simultánní model, hrubý domácí produkt, výdaje na konečnou spotřebu

Keywords: poverty, vicious circle of poverty, Ghana, variable, econometric analysis, simultaneous model, gross domestic product, final consumption expenditure

Obsah

1. Úvod	8
2. Cíl práce a metodika	9
3. Literární rešerše	10
3.1. Vymezení pojmů	10
3.1.1. Historický kontext	13
3.1.2. Globalizace ekonomiky a její trendy	18
3.2. Měření a výskyt	21
3.3. Zdroje chudoby	27
3.4. Ekonomicko-politická paradigmata	32
4. Analýza úlohy vlády a mezivládních organizací v boji proti chudobě	35
4.1. Od neefektivnosti pomoci k efektivnosti rozvoje	35
4.2. Vymezení předmětu zkoumání	36
4.3. Vymezení a odůvodnění použitých metod	37
4.4. Stručná charakteristika vybrané země	39
4.5. Realizace výzkumu	40
4.5.1. Formulace obecné hypotézy	40
4.5.2. Formulace ekonometrického modelu	41
4.5.3. Rozhodnutí o datové základně	44
4.5.4. Odhad modelu	45
4.5.5. Verifikace modelu	53
4.6. Aplikace modelu	59
5. Výsledky analýzy	61
6. Závěr	64
7. Seznam použitých zdrojů	66
8. Přílohy	71

Seznam Tabulek

Tabulka 1	Podíl populace pod hranicí chudoby dle regionů.....	22
Tabulka 2	Principy výpočtu HDI.....	25
Tabulka 3	Vybrané hospodářské ukazatele Ghany.....	40
Tabulka 4	Hodnoty pružností	59

Seznam Grafů

Graf 1	Gini index v zemích EU, US a Ruska.....	23
Graf 2	Hodnoty HDI vybraných zemí (rok 2007).....	27
Graf 3	Bludný kruh chudoby	27
Graf 4	Vývoj indexu HDI v Ghaně a v České republice.....	38
Graf 5	Procent obyvatel v Ghaně žijících pod hranicí chudoby	38
Graf 6	Odhadnutá hodnota proti skutečné l_spot.....	46
Graf 7	Odhadnutá hodnota proti skutečné l_spot (bez faktoru času).....	47
Graf 8	Odhadnutá hodnota proti skutečné l_hdp	49
Graf 9	Odhadnutá hodnota proti skutečné hdp	49
Graf 10	Odhadnutá hodnota proti skutečné spot (sim. model)	52
Graf 11	Odhadnutá hodnota proti skutečné hdp (sim. model).....	52

Seznam Příloh

PŘÍLOHA č. 1	Výpočet HDI na příkladu České republiky za rok 2009.....	71
PŘÍLOHA č. 2	Rozvojové cíle tisíciletí	72
PŘÍLOHA č. 3	Fotografie přístřešku nahrazující státní základní školu v Ghaně	73
PŘÍLOHA č. 4	Fotografie typické přípravy pokrmů v Ghaně.....	74
PŘÍLOHA č. 5	Datový soubor použitý k EKM výzkumu	75

1. Úvod

Usměrňování chudoby v zemích třetího světa i snižování rozdílů v příjmech rozvinutých zemí mi přijde z hlediska příslušných ekonomických teorií jako velmi zajímavé téma, a proto jsem se rozhodl mu v diplomové práci věnovat. Zároveň je zcela zřejmé, že volba správných ekonomicko-politických nástrojů směřujících k potlačení chudoby v jakékoliv podobě, je dlouhodobě předmětem mnoha odborných a vládních diskuzí.

Chudoba v našem stále více globalizovaném světě, je jedním z klíčových problémů, na který existují různé přístupy v měření, různé názory na její příčiny a také logicky i různé postoje k samotnému řešení problému. Hlavním cílem a přínosem této diplomové práce je věcné shrnutí systematických poznatků o chudobě a nerovnosti ve vybraných státech. Zabývá se problémem chudoby z různých pohledů, zvláštní pozornost je věnována jednotlivým způsobům měření, které vzájemně porovnává.

Chudobou jsou pochopitelně nejvíce zasažené země třetího světa, bohužel se však obrovské důchodové rozdíly objevují i mezi bohatšími zeměmi, například ve Spojených státech amerických. Z tohoto důvodu se uplatňují dva hlavní přístupy v měření. V rozvojových zemích jde o chudobu absolutní, která vyjadřuje nemožnost jedince uspokojit své základní potřeby. V rozvinutých zemích je naopak uplatňována chudoba relativní, kde takto atakovaní lidé sice uspokojují své základní životní potřeby avšak na výrazně nižší úrovni, než je v dané společnosti běžné.

V diplomové práci jsou dále vymezeny hlavní globalizační a společenské změny, které s sebou přinášejí kromě procesu demokratizace, tržního prostředí a technokratizmu i vážné sociální problémy jako je právě chudoba nebo jiné druhy sociální exkluze (vyloučení).

Protože se chudoba obvykle definuje jako mnoha-faktorový jev, je potřeba i k její analýze ekonomických a sociálních faktorů, přistupovat stejným, komplexním způsobem. Analýza vychází z literární rešerše, ve které jsou vysvětleny základní pojmy, včetně historického kontextu a zdrojů nerovnosti. Jádrem samotné práce spočívá v dílčí analýze vlády vybrané země, mezinárodních a nevládních organizací a v jejich společné úloze a aplikovaných nástrojích v boji proti chudobě.

2. Cíl práce a metodika

Hlavním cílem i přínosem diplomové práce je za prvé přehledně a systematicky uspořádat relevantní informace, které souvisí s řešeným problémem. Za druhé na základě dílčích kvantitativních analýz určit ekonomicko-politické nástroje, které měli ex-post největší úspěch v potlačování chudoby ve vybrané zemi.

Celá práce se dělí na dvě hlavní části - literární rešerši a analýzu. Literární rešerše zahrnuje čtyři hlavní kapitoly, které vymezují základní pojmy a definují různé přístupy v měření. Dalším obsahem literární rešerše je charakteristika nejčastěji zmiňovaných příčin chudoby a ekonomických škol. Hlavními informačními zdroji zde byly odborné knižní publikace a internetové stránky uvedené v seznamu literatury.

Analytická část diplomové práce obsahuje šest hlavních kapitol. První se zabývá úlohou mezinárodních organizací při potlačování řešeného problému. Druhá vymezuje předmět zkoumání. Následuje vymezení použitých metod a charakteristika vybrané země. Samotný výzkum v podobě ekonometrické analýzy je součástí páté kapitoly. Praktická aplikace doplňuje výzkum a je k nalezení v šesté kapitole. Syntéza získaných informací a demonstrace vhodných ekonomických nástrojů směřujících k potlačení chudoby následuje v dalším oddílu práce. Hlavními zdroji informací byly v tomto případě internet, práce s odbornými databázemi a osobní pohovory v rámci školní praxe.

Autor si uvědomuje rozsah, který by zabrala podrobná analytická část, cílem je ale vystihnout pouze hlavní faktory a smysluplná aplikace ekonomického modelu na vybraný stát. Ekonometrická analýza jako kvantitativní disciplína, je v této práci brána pouze jako jedna z dílčích analýz. Uváděné výsledky analýzy se tak věnují pouze nejrelevantnějším ukazatelům.

Práci jsem psal v textovém editoru Microsoft Word 2007, pro grafy, diagramy, tabulky a zpracování analýz jsem použil program Microsoft Excel 2007. Pro ekonometrickou analýzu byl použit volně dostupný software GRET. Pro formálně-technickou úpravu jsem se řídil brožurou požadavků pro předkládání diplomových prací vydanou na ČZU jakožto jejího interního pokynu v roce 2010.

3. Literární rešerše

3.1. Vymezení pojmů

Nejčastěji používanou definicí chudoby je to, které používá Světová Banka. Ta ji chápe jako velmi komplexní problematiku, která zahrnuje velké množství fenoménů, například neschopnost uspokojit základní potřeby, nedostatečný přístup k nezbytným přírodním zdrojům, nedostatek vzdělání a dovedností, špatné zdraví, podvýživu, nedostatečnou kvalitu bydlení, nedostatečnou hygienu, náchylnost vůči náhlým změnám, násilí a kriminalitě, nedostatek politické svobody a možnosti se prosadit ve společnosti (The World Bank, 2010).

V mediálních prostředcích se chudoba spojuje zejména s životními poměry lidí v rozvojových zemích a používá se pro stav, který nezajišťuje člověku základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb. Je spojena se značnou hmotnou nouzí a dá se říci, že životní podmínky člověka jsou v rozporu se základními lidskými právy. S dalšími definicemi se můžeme setkat v četných ekonomických slovnících a odborných encyklopediích¹. Jako příklad autor této práce uvádí definice několika z nich:

Hindls a kol. (2003) chudobu popisují jako [...] hmotnou nouzi a deprivaci, přičemž vycházejí ze socio-ekonomických analýz informací o souborech domácností. Ve vyspělých zemích je chápána jako relativní a je stanovována hranice (životní minimum), která je podkladem pro vyplácení sociálních dávek nebo vyplácení minimální mzdy.

Souhlas s relativním vyjádřením chudoby ve vyspělých zemích vyjadřuje i Žák (2002) a doplňuje její vazbu na průměrný dosažený životní standard v dané době a společnosti. I u tohoto autora se lze setkat s pojmy jako materiální (hmotná) deprivace, která podle něj úzce sice souvisí s jinými deprivacemi, jako například zdravotní a sociální, ale zároveň je třeba od sebe odlišit, aby nedošlo k záměně pojmů. Odlišuje nerovnost, chudobu a jiné sociální problémy. Dále rozlišuje subjektivní koncept chudoby, založený na vlastním

¹ Zajímavé je že pojem chudoba se zásadně v ČR neobjevuje v žádném ekonomickém slovníku či encyklopedii před rokem 89. Důvod byl jasně politický, kdy socialismus, který žádnou zmínku o chudobě nepřipouštěl.

hodnocení životní situace a objektivní koncept, založený na souboru analýz sociálně ekonomických ukazatelů dané společnosti.

Podobnou charakteristiku lze nalézt u Pearce (1992), který se domnívá, že: „Chudoba může být vymezena jako absolutní nebo relativní veličina. V absolutním vyjádření je definována minimální úroveň důchodu nezbytného k udržení života. V této souvislosti bývají odhadovány např. Minimální výživné dávky a způsoby jejich nejlevnějšího dosažení. V relativním vyjádření je definována ve vztahu k referenčním skupinám. Jednotlivec proto může mít více než dostatečný důchod k zachování života, pokud však disponuje velmi nízkým důchodem ve srovnání se zbývající částí společnosti, bude zařazen mezi chudé.“

Samuelson a kol. (2008), který se ve svém díle věnuje převážně americkému trhu, poukazuje na dvě hlavní definice chudoby. První, jež byla vytvořena v šedesátých letech minulého století, říká, že se jedná o takový příjem, který nepostačuje k nákupu základních potravin, oblečení, přístřeší a ostatních nezbytných věcí. Postup výpočtu vychází z rozpočtu rodiny a podílu vydaného na potraviny a následně je upraven o index spotřebitelských cen. V roce 2004 představovala hranice chudoby² 18 850 dolarů. Druhá definice vychází spíše z relativního pojetí, kdy bylo v roce 1995 americké vládě doporučeno označit rodinu jako chudou v případě, že její spotřeba nepřesáhne 50% spotřeby potravin, ošacení a bydlení rodiny mediánové. Neboli pokud by klesla nerovnost, klesla by i chudoba. Naopak pokud by hospodářství prosperovalo, ale zároveň by nedošlo ke změně rozdělení příjmů a spotřeby, chudoba by se nezměnila (Samuelson a kol., 2008).

Z pohledu ekonomické psychologie se můžeme setkat s relativně hlubším vnímáním pojmu. Obecně jde o změněný stav způsobený strádáním a zejména se jedná o změnu percepce, způsobu myšlení a neadekvátnímu jednání. Od situací bezprostředně ohrožujících život, se chudoba liší v příčinách, které jsou zde většinou mnohé a ve vzájemném vztahu, jež tvoří bludný kruh. U jedinců chybí naděje na zlepšení, není kam se vrátit (Riegel, 2007).

V souvislosti s prudkým hospodářským rozvojem vyspělých zemí v posledních dvě stě letech dochází k významné nerovnováze v bohatství jednotlivých regionů světa. Markantní

² Formálně odděluje chudé a nechudé rodiny, na základě uvedeného propočtu

rozdíl je vidět mezi bohatými západními velmocemi a chudými africkými zeměmi. Se vzrůstajícím uvědoměním veřejnosti patří dnes chudoba mezi nejzávažnější a z hlediska sociální politiky jeden z nejobtížněji řešitelných problémů lidstva. Mimo jiné představuje také jeden z nejvýraznějších motivačních prvků, kdy je motorem vzdělání, migrace obyvatelstva apod. V mnoha vyspělých státech Evropy, USA i Japonsku a prostřednictvím mezinárodních organizací je boji proti chudobě věnována mimořádná pozornost a finanční prostředky.

Hmotná nouze

Obecně lze charakterizovat jako stav, kdy osoba nemá dostatečné příjmy, aby si vlastním přičiněním zabezpečila základní životní podmínky. V rozvinutých zemích se zpravidla pojí s nárokem na pomoc od státu, přičemž se může jednat o finanční prostředky, věcné dávky nebo sociální práci s klienty. Systém pomoci upravuje v České republice zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a v zásadě vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Dále vymezuje sedm různých situací, kdy se daná osoba považuje za sociálně vyloučenou a pomáhá také řešit některé nárazově vzniklé životní situace. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010)

Sociální nouze

Je jiným stavem sociálního vyloučení. Důvodem zde může být špatný zdravotní stav, absence sociálního zázemí a jiné důvody, pro které daná osoba není schopna zabezpečovat své základní životní a sociální potřeby (Přispěvatelé Wikipedie, 2007).

Důsledky chudoby

Jedním z extrémních důsledků chudoby jsou válečné konflikty některých zemí, teroristické útoky organizovaných skupin a narušení globální bezpečnosti tedy i bezpečnosti země, ve které žijeme. Je také jedním z důvodů kácení deštných pralesů či nelegální produkce drog, na kterém se podílejí zejména lidé v rozvojových zemích (Machová, 2009).

Chronický hlad, podvýživa, nedostatečná imunita, nevzdělanost, vysoká dětská úmrtnost, vyšší náchylnost k nemocem, nebo nízká střední délka života jsou dalšími, možná že viditelnějšími následky patologické nerovnosti ve společnosti. Z hlediska sociální politiky

představuje jeden z nejobtížněji řešitelných problémů současnosti, zároveň však také působí jako významný motivační prvek, kdy hlavním prostředníkem je vzdělání, migrace obyvatelstva apod. (Příspěvatelé Wikipedie, 2010).

Na závěr této kapitoly uvedme pro lepší pochopení několik surových faktů a čísel. Tedy, podle OSN přes 60 procent světové populace (převážně v Asii, Africe, Latinské Americe a Karibské oblasti) musí vyjít s méně než dvěma americkými dolary na den. Asi 860 milionů lidí je negramotných, více než 100 milionů dětí nemůže chodit do školy, miliarda lidí nemá přístup k nezávadné pitné vodě a přibližně 2,4 miliardy lidí žije v nevhodných hygienických podmínkách. Ke konci roku 2002 bylo na světě 180 milionů nezaměstnaných a 550 milionů lidí pracovalo za méně než jeden dolar za den (OSN, 2005).

Problém je složitý a vyřešit ho není snadné, jakékoli řešení totiž většinou zasahuje (ať pozitivně či negativně) i do dalších oblastí lidského uspořádání společnosti.

3.1.1. Historický kontext

Smysl této kapitoly spočívá v rozšíření pohledu na dané téma, čímž si autor klade za cíl zachovat úplnost, kterou řešená problematika vyžaduje. Ke studiu ekonomického rozvoje, lze nahlížet z různých stran. Jednou z nich je historická analýza, kdy se zkoumá zejména původ nestejně úrovně rozvinutosti. Bez historického pohledu se činí současné ekonomické bádání méně objektivním a navíc může docházet k záměně skutečných následků a příčin. Zdánlivě snadná otázka – proč některé země jsou chudé a jiné bohaté se stala jedním z nejnaléhavějších celosvětových problémů. Kvůli nerovnoměrnému vývoji docházelo a dochází k válkám a převratům. Nejrůznější typy násilných diktatur upíraly celým národům politické svobody. Miliony lidí bylo odsouzeno k životu v bídě a utrpení, nebylo možné (např. technicky) dopravit na potravinové zdroje na místa potřeby. V žádném případě se nelze spoléhat na aplikaci jednoho (buť v daných podmínkách úspěšného) politického systému, na jiný, chudý stát. Za prvé neexistuje shoda, co zapříčilo růst, dnes rozvinutého státu a za druhé není jasné, zda by stejná politika přinesla stejné výsledky v odlišných kulturních, historických, geografických podmínkách. Historické události nelze ovlivnit, lze se z nich však mnohemu přiučit.

Ekonomický rozvoj starověku

Biologický vývoj člověka byl doprovázen společenským a technologickým vývojem. Lidé používající nástroje se na zemi objevili snad již před dvěma miliony let. Odštěpky a odlupky daly základ vzniku prvních nástrojů jako různé palice, pěstní klíny, škrabky vyrobené ze dřeva, kamene, kostí apod. V posledních 50 000 letech tento zprvu pomalý vývoj prudce zrychlil (Cameron, 1996).

Základní společenskou jednotkou tehdy byla tlupa nebo kmen, který většinu času migroval ve stopách zvěře, ale po čase se periodicky vracel do svých původních středisek. Život v této době byl nebezpečný a krátký a archeologické bádání naznačuje průměrnou délku života 20 let, 50% dětskou úmrtnost. Lidé trpěli opakovaným hladem a byli závislí na pohybu zvěře, přežili jen ti nejsilnější. Vznik prvobytně pospolné společnosti je charakteristický počátky zemědělství a domestikací zvířat. Vyšší produktivita práce umožnila hromadit zásoby materiálních statků, lidé se mohli více věnovat náboženství, umění. Lov byl odsunut na vedlejší kolej. Změny byly výsledkem procesu adaptace na nepřátelské prostředí (Hobbies, 2010).

Bezpochyby největší ukázkou rozvoje byla Velká římská říše. Její kulturní virtuozita je dodnes uctívanou normou. Zajímavé je však technologická sterilita, která předurčila hranice možností a nakonec vedla i k samotnému zániku říše. Důvody této sterility hledejme ve společensko-ekonomické struktuře. Většinu produktivní práce dělali tehdy otroci, a i kdyby nové technologie a inovace zlepšovali produktivitu, měli by z toho jen malý nebo vůbec žádný užitek a logicky tak motivy k technologickému pokroku byly nulové. Společnost založená na otroctví snad může vyprodukovat mistrovská umělecká díla, ale nemůže zajistit stálý ekonomický růst (Cameron, 1996).

Středověké zemědělství bylo významně zainteresováno na inovacích a technologických vylepšeních, což je nejvýraznější rozdíl mezi starověkou a středověkou civilizací. Nejzřetelnějším důkazem středověkého rozvoje je růst počtu obyvatel, expanze evropské civilizace apod. (Cameron, 1996).

Průmyslová revoluce

Po více než sto let se označení „průmyslová revoluce“ stala charakteristickým rysem pro označení období britských dějin, jež bylo svědkem uplatnění mechanicky poháněných strojů v textilním průmyslu, zavedením parního stroje Jamese Watta a továrního systému výroby. V průběhu této transformace, kterou někteří nazývají vznikem moderního průmyslu, došlo k třem zásadním změnám. Tou první byla již zmíněné rozsáhlé využívání strojů poháněných mechanickou energií. Další významnou změnou, chcete-li inovací, bylo používání nových neživých zdrojů energie – fosilních paliv.

Třetím významným krokem kupředu bylo rozšířené využívání materiálů, které se normálně v přírodě nevyskytují. S tím v Británii a dalších zemích Evropy došlo k masivnímu zvětšení podniků ve většině odvětví. V 18. století se dále podstatně rozšířilo využívání vodní energie, motorů apod. Chemické objevy vedly k mnoha novým syntetickým hmotám a materiálům. Jak píše např. Ashton (1948) změny ve společnosti nebyly pouze industriální ale i intelektuální, komerční, finanční, zemědělské a politické. Uplatněním vědy v průmyslu je některými odborníky přijímáno jako charakteristický rys moderního průmyslu. Vůle k experimentování a inovacím pronikala dokonce i do zemědělského obyvatelstva, které je obecně považováno za nejkonzervativnější vrstvu a za největšího odpůrce novátorství. Významnou strukturální změnu v zaměstnanosti dokazuje i relativní pokles podílu počtu pracovníků v zemědělství. Skotský rodák, ekonom a filosof Adam Smith psal ve své slavné knize Pojednání o podstatě a původu bohatství národů o bouřlivém nárůstu produktivity ve stejné době, kdy James Watt zdokonaloval svůj parní stroj. Popisuje růst efektivnosti na příkladu prosté specializace a dělby práce v továrně na špendlíky.

Extrémně rychlý růst však nebyl doprovázen rovnoměrným růstem životní úrovně všech lidí ve společnosti. Mnohdy až žalostné podmínky obyčejných lidí byly jedním z důsledků rychlého ekonomického rozvoje, kdy rozšiřující se urbanistická společnost nebyla nepřipravena na mnohonásobně zvyšující se zátěž, v podobě například úzkých ulic, růstu odpadků všeho druhu, špatného stavu silnic apod. Úmrtnost převyšovala porodnost a míra přírůstku tak byla záporná. Na druhou stranu touha po úspěchu a ekonomický tlak na obyvatele byl natolik silný, že nedocházelo k hromadné emigraci, ba naopak docházelo k dalšímu přívalu přistěhovalců. Nerovnost v rozdělování příjmů a bohatství, která byla

velká už v předindustriální ekonomice, se však v počátečních etapách industrializace dále prohloubila (Cameron, 1996).

Obnova světové ekonomiky po 2. sv. válce

Hospodářská situace po první světové válce byla v Evropě dosti neuspokojivá. Katastrofální inflace v Německu dala vzniknout různým extremistickým politickým hnutím. Spojené státy americké si s Evropou sice prošly ostrou depresí v letech 1920 – 21, potom však po téměř deset let vykazovaly silný hospodářský růst a jejich ekonomika byla silnější než kdy jindy. Americké banky a investoři investovali své peníze prostřednictvím moderní burzy financované ziskem. V důsledku přehnaného optimismu, protekcionistických opatření, spekulativní konjunktury a dalších faktorů došlo k nadhodnocení akcií nad jejich reálnou úroveň. Investoři stále měli před očima vysoké kurzy a těmto znepokojivým příznakům věnovali malou nebo žádnou pozornost. Koncem léta proto začaly akcie postupně klesat, a jelikož se jednalo o trvalý pokles, začali investoři akci masivně prodávat, což jen zrychlilo jejich propad. 24. října 1929, někdy nazývaný jako Černý čtvrtek vypukla na burze panika a vlna prodeje stlačila jejich cenu tak hluboko, že Newyorská burza musela oznámit krach, který se následně přelil na další finanční instituce. Tento den je obecně označován jako začátek vypuknutí velké hospodářské krize.³ Charakteristickým rysem ekonomicko-politických rozhodnutí, které provázely zhroucení celého finančního systému v letech 1930-31, bylo jejich jednostranné uplatňování, bez konzultací či mezinárodních dohod, jež by zvažovaly důsledky dotčených stran (Cameron, 1996).

Strádání a neklid v době krize daly průchod myšlenkám, které zpochybnily kapitalismus a demokracii jako fungující systém. Toho využili hlavně fašisté a komunisté, kteří chtěli nechat demokracii padnout a nastolit pevný státní dohled. Jedním z prvotních cílů nacistů byla politika autarkie (soběstačnosti) pro případ války. Němečtí vědci měli za úkol vyvíjet syntetické náhražky, ze kterých by se dalo vyrábět spotřební zboží a vojenské dodávky s využitím německých surovin (Cameron, 1996).

³ Jde sice o obecně přijímanou, leč nepřesnou, událost vzniku velké deprese. Krize v Evropě i v USA totiž už dávno byla a samotný krach na Newyorské burze, byl „jen“ jasným signálem, že krize probíhá. (Cameron 1996)

Druhá světová válka byla nejničivější ze všech válek v dějinách a celková obnova hospodářského růstu (nehledě na miliony mrtvých a zraněných) zemí přímo či nepřímo zasažených válkou si vyžádala mnoho let. Nový význam získaly hospodářské a průmyslové kapacity válčících stran což se nakonec ukázalo jako tajná zbraň vítězné Ameriky. V roce 1945 nedosahoval průmyslová a zemědělská produkce v Evropě ani poloviny produkce roku 1938 a teprve roku 1947 dosáhla většina evropských zemí předválečné úrovně produkce. Stále ostřejší studená válka a rostoucí vliv komunistických režimů poskytla Americe důvod k obavám o stabilitu zemí západního proudu. Proto dne 5. června 1947 pronesl generál G. C. Marshall projev na Harvardské univerzitě projev, v němž ohlásil evropským zemím hospodářskou pomoc, pokud tyto národy projeví jednotný zájem a soudržnost. To byl začátek tzv. Marshallova plánu. Ten skončil v roce 1952 a dá se říci, že překonal očekávání mnoha jejich účastníků. Západní Evropa obnovila a překročila svou předválečnou úroveň výroby, vznikaly nové instituce, které stimulovaly ekonomiku k novým výkonům⁴. Přibližně tři desetiletí po druhé světové válce svět zaznamenal dosud nejdelší a nepřerušované období ekonomického růstu v dějinách. Tento poválečný „hospodářský zázrak“ se dá připsat dvěma hlavními faktorům. Tím prvním je vysoce gramotný lidský kapitál Evropy a tím druhým relativně vysoký stupeň politické i mezivládní spolupráce na globálních trzích (Cameron, 1996).

Ekonomická transformace Československa

Přechod z centrálně plánovitého socialismu k tržní ekonomice nebyl žádným jednoduchým a jednoznačným procesem. Rozsáhlá změna v společenském systému, která proběhla po roce 1989, byla doprovázena většími či menšími úspěchy, ústupy, úkroky a mnohdy i lecjakým překvapením. Důraz na rychlé transformační změny, které byly některými aktéry polistopadové transformace Československa zevrubně zdůrazňovány, nebyly vždy pro českou společnost příjemné. Z pohledu životní úrovně obyčejných lidí docházelo k rostoucím rozdílům v majetkovém uspořádání, objevovaly se nová břemena a nejistoty. Změna v politickém a ekonomickém systému vedla k liberalizaci a uvolnění trhu práce a významu znovu nabývaly schopnosti a kvality jednotlivých pracovníků. Transformace vyvolala změny ve struktuře mezd a nerovnost v příjmech domácností. V důsledku

⁴ Nejvýznamnější z nich byly OEEC (Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci), EPU (Evropská platební unie) a další.

nedostatečně zabezpečeného právního rámce v tomto období, vzniká navíc prostředí pro zneužívání interních informací, nekalé finanční spekulace a vytvářely se tak nové zdroje nespravedlnosti. Ponecháme-li stranou negativní vliv korupce a nekalých finančních operací, byl příchod politické svobody bezpochyby většinou populace kladně přivítán a privatizační proces znovunastolil odpovědnost za výsledky výroby a její efektivnosti (Večerník, 1998).

3.1.2. Globalizace ekonomiky a její trendy

V této části diplomové práce je stručně představeno několik zásadních trendů a hybných sil, které jsou dnes neoddelitelnou součástí ekonomiky jako celku. Dle mého názoru je však třeba tyto pojmy shrnout a uvědomit si, jak ovlivňují chápání člověka v dnešní tržně orientované a dynamicky měnící se ekonomice.

Integrace diverzifikovaných ekonomických celků

Jedním z výrazných rysů globalizace je sjednocování národních ekonomik, vytváření a prohlubování strategických aliancí a smluv s partnery, vzniká tak nová jednotná ekonomika. Velký vnitřní trh usnadňuje rozšiřování podniků, snáze čelí vnitřním strukturálním změnám, usnadňuje pohyb zboží kapitálu a osob (Helísek, 2002). Mezi další důvody pro vytvoření strategických aliancí patří paralyzování vnějších konkurenčních sil, prosazení změny v podnikatelském prostředí i ve vládě. Potřeba hledání partnerů se nabízí také, když organizací prosazovaná změna je větší nebo když chce organizace dosáhnout množstevních slev, ovládnout trh apod. Samotný mechanismus mezinárodního sjednocování Helísek (2002) rozděluje:

- funkcionální integrace (liberálně pojatá konkurence výrobců, hospodářských politik atd.)
- institucionální integrace (stanovení nadnárodních autorit)

Deregulace cen

Omezení některých opatření například v podobě daní a umožnění vstupu konkurence na trh v různých odvětvích. Kvalitnější, technologicky vyspělejší doprava a komunikace usnadňuje pohyb a umožňuje obchod a kontakt i ve vzdálených zemích. Vytváří se jednotné trhy (Helísek, 2002).

Technologické inovace

Inovace tvoří základ ekonomického vývoje a monopolisté, jež produkují většinu výstupu moderní ekonomiky, jsou v kapitalismu označováni za zdroj těchto inovací. Monopolistovo přežití totiž záleží nejen na cenové politice, ale právě také na vývoji nových komodit a technologií. Slib přesnější úrovně produkce, cílenější komunikace a odbornější tvorbu cen vytváří společnost svým přechodem k informační společnosti. Fenomén digitalizace je patrný v obchodních procesech – on-line platební transakce bank, burz a dalších finančních institucí (Samuelson a kol., 2008).

Vážné problémy s dluhy některých zemí a zvyšující se křehkost finančního systému

Problematická zadlužení se týkají především zemí třetí světa, kde se jejich schopnost splácet s růstem dluhu snižuje. S rostoucím deficitem státního rozpočtu se vytváří prostor pro růst inflace (Němec, 2009).

Customizace

Pojem převzatý z marketingu a znamená vyrábět na zakázku, přesně a individuálně to co požaduje zákazník. S použitím CRM softwaru jsou společnosti schopné udržovat vzájemné vztahy, řídit adresné zprávy a umožňují v podstatě zákazníkům navrhovat si vlastní zboží. Ukazuje se zde vysoká kupní síla zákazníků (Němec, 2009).

Hyperkonkurence

V rámci globalizace čelí každý nemonopolní výrobce zvýšené konkurenci a to jak tuzemsku, tak konkurentům přicházejícím ze zahraničí. Jsou vystaveni hrozbě dumpingu. Proto výrobci musejí vyvíjet značná úsilí v podobě ochranných opatření, především inovací (Němec, 2009).

Politická a náboženská nestabilita v určitých částech světa

Nejvíce viditelné jsou teroristické útoky z 11. září 2001, které měli negativní dopad především v podobě rychleji rostoucí ceny ropy na světových trzích, kolaps cestovního ruchu v Evropě a vysoký a roky rostoucí deficit státního rozpočtu USA, který vytváří prostor pro masivní inflaci, a tím i postupný pád hodnoty dolaru vůči euru v průběhu roku 2002 a 2003. Pokles HDP byl v USA ve třetím kvartále roku 2001 mínus 1,3 procentního bodu. V prosinci 2001 dosáhla nezaměstnanost v USA hodnotu 5,8%, což bylo nejvíce za předešlých šest let (Ekonomika, 2002).

Populační teorie

Anglický ekonom, duchovní a pastor Thomas Robert Malthus, kterého lze počítat mezi představitelé klasické politické ekonomie, publikoval v roce 1798 spis Esej o principu populace. Představil tak svou (nepříliš optimistickou) ekonomickou analýzu populačního vývoje. Jeho práce se stala populární a ovlivnila názory intelektuálů na hospodářský růst po celém světě, dokonce vznikl v demografii nový směr, který se po něm nazývá - malthusiánství⁵. Základní myšlenkou této teorie bylo, že populace roste geometrickou řadou, zatímco výroba potravin roste pouze aritmetickou řadou. Malthus v roce 1903 přednesl tezi, že příčinou bídy jsou biologická potřeba jíst a rozmnožovací pud, jež jsou silnější než schopnost lidí opatřovat si potravu, vycházel při tom jednak z podrobného studia statistických údajů a jednak z předpokladu, že lidstvo nemá neomezené možnosti. Působení těchto jevů tak podle Malthuse znemožňuje podstatné zdokonalení lidské společnosti. Součástí teorie byla i argumentace zákonem klesajících výnosů v zemědělství, kdy velikost výrobního faktoru - půdy je neměnná a omezená. Proto dodatečné vklady kapitálu a práce do půdy podléhají působení zákonu klesajících výnosů. (Příspěvatelé Wikipedie, 2010)

Pod vlivem Malthusových názorů došlo k zajímavé formulaci názorů na chudinu některých vlád, zejména pak těch anglických. Byla například formulována filosofie, že bída by měla být tak neúnosná jak je to jen možné, protože jakýkoliv růst příjmů chudých umožní jejich následnou reprodukci, čímž se dále zvyšuje nepoměr, až do bodu kdy budou odkázáni na holé přežití všichni. Faktory, které Malthus považuje za paradoxně pozitivní jako například

⁵ Jinak také malthusianismus, malthuzianismus

nemoci, války a ostatní pohromy, fungují jako překážky zvyšující úmrtnost nebo snižující porodnost, díky nimž nedochází k absolutnímu přelidnění a hromadné smrti hladem. Podle Malthusových spisů vláda nemůže zlepšit blahobyt chudé populace (Cameron, 1996).

Dnes však po více než dvou stoletích můžeme konstatovat, že se Malthus v zásadě mýlil, alespoň pokud jde o průmyslově rozvinuté země. Nepředvídal totiž vliv technologických inovací, jež přispívají ke zvyšování produktivity (a tím k odkladu zákona klesajících výnosů). Dále neuvažoval o antikoncepci a umělém přerušení těhotenství jako o faktorech, které umožňují míru porodnosti snížit. Ve skutečnosti tak po roce 1870 míra populace ve většině západních zemí začala klesat a naopak reálná mzda a životní úroveň začala růst. Kde však populační teorie je stále aktuální, je oblast tzv. zemí třetího světa, ve kterých nesoulad mezi populací a dostupnými potravinami trvá dodnes (Samuelson, a kol., 2008).

3.2. Měření a výskyt

Cílem této důležité kapitoly je objasnit a charakterizovat hlavní způsoby měření chudoby včetně některých alternativních způsobů vytvořených Organizací spojených národů (dále jen OSN). Kapitola ukáže na zásadní rozdíly, které jednotlivé metody přinášejí, na problémy, které se mohou při jejich použití objevit a na vlády které je používají. V další části bude podrobně rozebrán geografický výskyt chudoby podle regionů, jednotlivé souvislosti pak budou dále analyzovány, z kterých se odvodí dílčí závěr.

Žák (2002) se domnívá, že chudoba je vázána na průměrný dosažený životní standard v dané společnosti a době a že je měřena vzdáleností od tohoto standardu. Proto její výskyt (podíl chudých v populaci) nemusí nutně klesat. Podobně se i Vlček (2005) domnívá, že ekonomické rozdíly mezi nevyspělejšími a zaostávajícími zeměmi se nezmenšují, ale prohlubují především na úseku výroby, distribuce a kontroly mezinárodních finančních toků a plateb.

Základním východiskem a principem metod je možnost srovnání s ostatními regiony či státy, případně s původním stavem v minulosti. Existuje mnoho indikátorů umožňujících měřit chudobu. Zejména se jedná o úroveň příjmů a spotřeby, sociální indikátory, indikátory měřící zranitelnost vůči rizikům a další makroekonomické indikátory jako

například hrubý domácí či národní produkt, Giniho koeficient, apod., díky nimž dochází k rozdílnému přístupu v měření i u odborné veřejnosti. Přesto lze v praxi vypozařovat dva hlavní přístupy - absolutní a relativní měření chudoby (Sachs, 2005).

Absolutní chudoba

Někdy nazývána také extrémní je horším stadiem chudoby. Definovat ji můžeme, jako stav kdy člověk není schopen uspokojit své nezákladnější potřeby, jako je zajištění potravy a ošacení. Tento druh chudoby je spojována spíše s lidmi z rozvojových zemí. Na základě parity kupní síly byly v jednotlivých zemích vytvořeny indikátory stanovující hranici chudoby, která představuje život člověka za méně než 1,25 USD/den⁶. Podle Světové banky v roce 2005 žilo pod hranicí chudoby 1,4 mld. lidí což je 21,6% populace. Následující Tabulka 1 znázorňuje procentuální podíl populace žijící pod hranicí absolutní chudoby v jednotlivých regionech světa (Samuelson a kol., 2008).

Tabulka 1 Podíl populace pod hranicí chudoby dle regionů

Oblast	Podíl populace s 1,25\$/den
East Asia & Pacific	16.8%
Europe & Central Asia	3.7%
Latin America & Caribbean	8.2%
Middle East & North Africa	3.6%
South Asia	40.3%
Sub-Saharan Africa	50.9%

Zdroj: World Bank, 2010

Jak již bylo řečeno, absolutní chudobu má smysl sledovat v rozvojových zemích - proč se tedy stále sleduje a diskutuje i v rozvinutých zemích? Se zajímavým vysvětlením přichází Higgs (2006), který se domnívá, že důležitým úkolem politiků je držet obyvatelstvo ve stavu strachu. Jedním ze spolehlivých nástrojů vytvoření atmosféry strachu bývaly války. Je-li země ve válce, jsou její obyvatelé ochotni vzdát se celé řady práv a svobod ve prospěch politiků. Války jsou ale velice nákladné a přece jenom nebezpečné. Moderní doba tak přinesla boj proti statistické chudobě a stala se tak jedním z nástrojů ovlivňování

⁶ V literatuře bývá někdy uváděno 2 USD/den

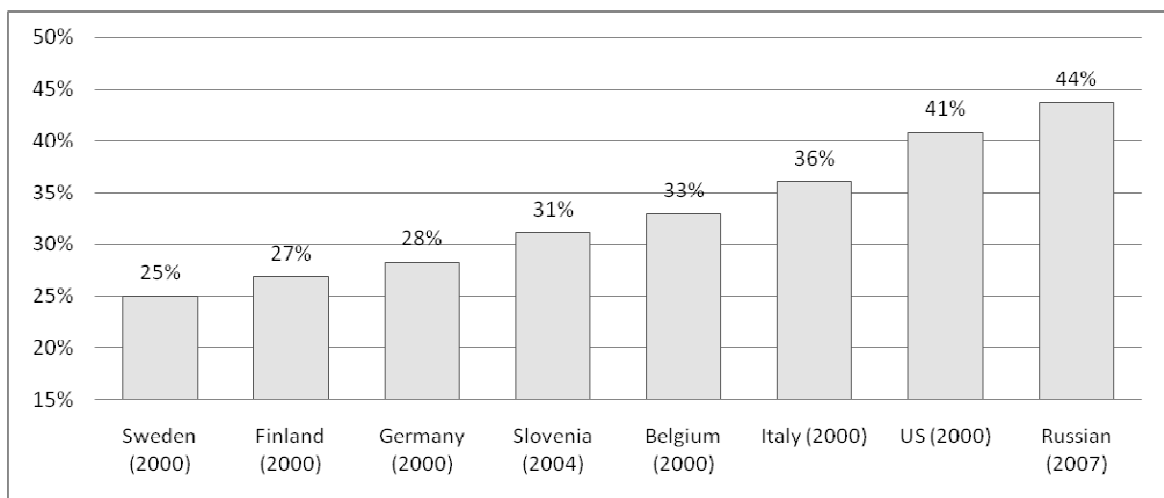
mas ve prospěch politiků. Boj proti statistické chudobě je samozřejmě nekonečný. I když budeme za sto let všichni stokrát bohatší, určitá chudoba bude existovat neustále (Gola, 2009)

Relativní chudoba

Jako lepší způsob měření v různých podobách (např. HDP na 1 obyvatele, vybavenost domácností automobily, internetem, mobilními telefony aj.) je zejména v rozvinutých zemích relativní chudoba lépe přijímána a také obecně více používána. Chápat ji můžeme jako stav, kdy jedinec uspokojuje své sociální potřeby na výrazně nižší úrovni než je průměr v dané společnosti. Podle Evropské unie je chudý ten, jehož příjem nedosahuje 60 % národního mediánového disponibilního příjmu po sociálních transferech. Relativní chudoba v podstatě měří příjmovou nerovnost ve společnosti. Jednou z možností jak ji sledovat je použití GINI indexu. Čím vyšší je hodnota GINI indexu, tím větší je rozdíl mezi nízkopříjmovými a vysokopříjmovými občany. Rovnost příjmů relativní chudobu snižuje, přílišná svázanost národního hospodářství ji naopak může zvyšovat (Gola, 2008).

Následující Graf 1 ukazuje příjmovou nerovnost v jednotlivých zemích EU, Ruska a USA. Jak je vidět tržně orientované země, jako např. USA vykazují nerovnost větší než ostatní země s vysokými příjmy jako např. státy severní Evropy.

Graf 1 Gini index v zemích EU, US a Ruska

Zdroj: World Bank, 2011

Společný trend, který lze na tomto příkladě odvodit je, že více rovnostářské země mají menší podíl lidí žijících pod hranicí relativní chudoby.

(Gola, 2009), který se domnívá, že používání nevhodných měřítek chudoby je nebezpečné a v důsledku nichž jsou pak voleny i špatné nástroje k boji proti chudobě. Dochází zde ke konfliktu mezi tržní efektivností a rovností. Více tuto problematiku rozebírá kapitola 4.

Subjektivní hranice chudoby (Subjective Poverty Line)

Subjektivní hranice chudoby (SPL) byla vyvinuta na Leydenské univerzitě a je založena na odpovědích respondentů v reprezentativním šetření na otázku po minimálním příjmu, která zní „Jaký je minimální příjem, který ještě dovolí vaší rodině za daných okolností uspokojit její základní potřeby?“ Definovat SPL tak můžeme jako stav, kdy se občan domnívá, že je chudý, protože nemůže uspokojovat své potřeby podle svých představ. Samotná výpověď jedince závisí na řadě charakteristik domácnosti, které musejí být rovněž předmětem dotazování. Očekává se, že velikost uvedeného minimálního příjmu se bude zvyšovat se skutečným příjmem a s počtem členů domácnosti prostřednictvím lineární regrese. Dalším ze způsobů, jak stanovit hranici chudoby, je určit minimální množství peněz potřebné pro chod domácnosti, pro uspokojení jejich základních potřeb. Zákonné životní minimum je tak stanoveno prostřednictvím ekonomických expertů vlády, kteří rozhodnou, a to za celou veřejnost s jakým příjmem se dá ještě přežít. Takto zvolený způsob stanovení životního minima v demokratické společnosti nutně vyvolává řadu otázek, které jsou předmětem vášnivé diskuze u odborné i laické veřejnosti. Výsledkem většinou bývá snaha o nalezení kompromisu (Mareš a kol., 1996).

Index lidského rozvoje (Human Development Index - HDI)

Tento indikátor byl vyvinut OSN a je jí také každoročně vydáván ve Zprávě o lidském rozvoji, jež je součástí UNDP⁷. Cílem tohoto indikátoru je sledovat skutečnou kvalitu lidského života a nepodřizovat vše pouze hospodářskému růstu. Použité faktory jsou očekávaná délka života, gramotnost, dodržování lidských práv a celková životní úroveň, zahrnuje i zdraví a míru vzdělanosti. Index se počítá již od roku 1990, a co se týče České republiky, tak ta se pravidelně řadí mezi vyspělé země s vysokou úrovní lidského rozvoje.

⁷ Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)

Zatím sice nedosahujeme kvality života, jaká je v Německu a Rakousku, ale jsme před například Maďarskem, Polskem (OSN, 2005).

HDI je korelován s ekonomickými indikátory, mimo jiné také s HDP⁸. HDP ukazuje, jak je stát bohatý, zatímco hodnota HDI indikuje, do jaké míry je tzv. lidsky rozvinut. Země, které mají vyšší HDI než HDP, jsou lidsky rozvinutější, než by odpovídalo jejich bohatství a naopak. Mezi státy s HDI nižším než je jejich hmotná finanční situace, se řadí především ropné státy (Hra o zemi, 2007).

Konstrukce HDI:

Vlastní konstrukce HDI prošla v minulých deseti letech vývojem, tři základní faktory však zůstali zachovány (COZP, 2010):

- lidské zdraví
- úroveň vzdělanosti
- hmotná životní úroveň

Všechny faktory jsou pak agregovány do jednoho čísla indexu. Lidské zdraví je vyjádřeno jako průměrná očekávaná délka života při narození. Úroveň vzdělanosti se stanovuje jako podíl gramotného obyvatelstva a jako kombinovaný podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně. Hmotná životní úroveň je vyjádřena jako hrubý domácí produkt na osobu v USD, přepočítán na paritu kupní síly. Jednotlivým položkám jsou přiřazeny fixní hodnoty minima a maxima viz Tabulka 2:

Tabulka 2 Principy výpočtu HDI

1.	průměrná očekávaná délka života při narození	25 let a 85 let
2.	gramotnost obyvatelstva staršího 15 let	0 % a 100 %
3.	podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně	0 % a 100 %
4.	hrubý domácí produkt na hlavu v paritě kupní síly	100\$ a 40 000\$

Zdroj: COZP, 2010

⁸ Hrubý domácí produkt

1. krok výpočtu

Pro zjištění konkrétních hodnot se postupuje podle vzorce:

$$HDI_{1-3} = (\text{aktuální hodnota} - \text{minimální hodnota}) / (\text{maximální hodnota} - \text{minimální hodnota})$$

Výjimku představuje hrubý domácí produkt, u nějž se předpokládá, že od určité výše už není jeho velikost kriticky důležitá, a proto se vychází z logaritmované hodnoty. Pro zjištění konkrétní hodnoty poslední položky se použije vzorec:

$$HDI_4 = (\log \text{aktuální hodnoty} - \log \text{minimální hodnoty}) / (\log \text{maximální hodnoty} - \log \text{minimální hodnoty})$$

2. krok výpočtu

Celková hodnota HDI indexu se získá jako průměr tří základních faktorů, kde je jednotlivým položkám přiřazena rozdílná váha. V případě úrovně gramotnosti je to váha dvoutřetinová, u kombinované školní docházky jednotřetinová). Platí tedy vztah:

$$HDI = (HDI_{\text{délka života}} + 2/3 HDI_{\text{gramotnost}} + 1/3 HDI_{\text{školní docházka}} + HDI_{\text{hdp}}) / 3$$

Pro lepší pochopení výpočtu odkazuji na přílohu číslo XX kde je výpočet HDI ilustrován na příkladě České republiky. Index nabývá hodnot mezi 0-1, kde hodnota blízká 1 je přiřčleněna nejvyspělejšímu státu. Státy je pak možné rozdělit do čtyř skupin:

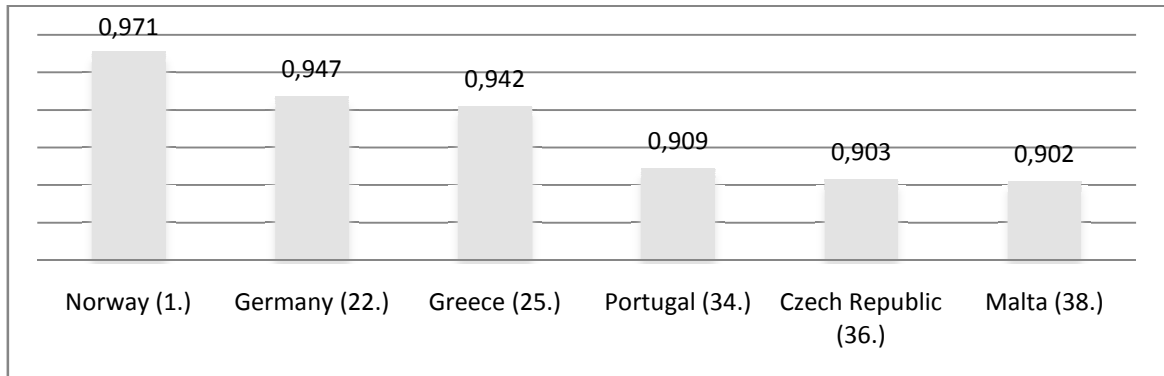
- státy s velmi vysokou úrovní lidského rozvoje ($HDI \geq 0,9$)
- státy s vysokou úrovní lidského rozvoje ($HDI = 0,8 - 0,8,99$)
- státy se střední úrovní lidského rozvoje ($HDI = 0,5 - 0,799$)
- státy s nízkou úrovní lidského rozvoje ($HDI < 0,5$).

Geografický výskyt chudoby a rozdělení bohatství

Od roku 1990 kdy se HDI počítá, se Česká republika pravidelně umísťuje mezi 30. a 40. pozicí a patří tak spolu s dalšími 83 státy do kategorie zemí s vysokou úrovní lidského

rozvoje. Konkrétně v roce 2007 s hodnotou 0,903 obsadila ČR 36. pozici. 75 zemí spadalo do kategorie střední úrovně lidského rozvoje a 24 zemí do kategorie nízké úrovně lidského rozvoje z celkových 182 zemí (Hra o zemi, 2007). Graf 2 pak ukazuje hodnoty ukazatele na vybraných zemi.

Graf 2 Hodnoty HDI vybraných zemí (rok 2007)

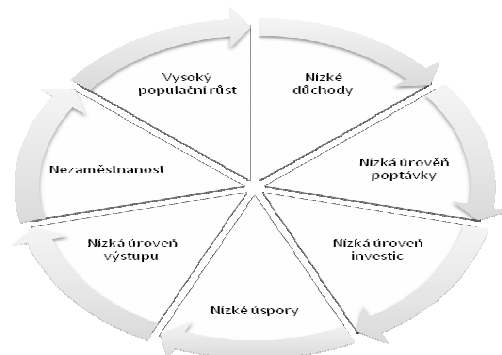

Vlastní zpracování, Zdroj: HDR 2009

3.3.Zdroje chudoby

Skutečných příčin chudoby může být celá řada, mezi ty nejhlavnější, na kterých se většina autorů shoduje, patří vysoký populační růst, nízké důchody, nízká úroveň poptávky, nízká úroveň investic, nízké úspory a úroveň výstupu a nezaměstnanost. Jak ukazuje Graf 3, v literatuře např. Stutz a kol. (2007) se tyto faktory zařazují do tzv. bludného kruhu chudoby, některými autory, např. Stojanov a kol. (2008) označován také jako past chudoby jak je schematicky znázorněno na Grafu 3.

Graf 3 Bludný kruh chudoby

Zdroj: Stutz, 2007 (přeloženo)

Samuelson, a další (2008) rozděluje zdroje chudoby na dvě hlavní oblasti:

- Nerovnost pracovních příjmů. Zahrnují rozdíly v pracovním nasazení, dosažené kvalifikaci, vykonávané profesi apod. Je upozorňováno i na další faktory, které mohou negativně ovlivňovat nerovnosti v pracovních příjmech. Jedná se zejména o diskriminaci, imigrace nebo změny v technologiích, které vedou k posílení nerovnosti pracovních příjmů.
- Nerovnost majetkových příjmů, ve kterých shledává největší rozdíly. Zahrnuje sem rozdílné příjmy, které plynou z dědictví, podnikání či úspor.

Naproti tomu Feldstein (2010) považuje za hlavní příčiny chudoby:

- nezaměstnanost,
- nedostatečnou výdělečnou schopnost,
- úloha individuální volby

Feldstein (2010) v podstatě souhlasí se Samuelson, a kol. (2008), více se ale opírá o sociologické výzkumy a zdůrazňuje úlohu šedé ekonomiky. Jedinci formálně zařazení do nejnižší příjmové kategorie mají skutečné příjmy větší díky šedým příjmům. Přiznává také obtížnost vytvoření takové politiky, která by snížila nízkou výdělečnou činnost, která je odrazem patologicky dysfunkčního životního stylu - drogové závislosti, alkoholismu a duševních poruch.

Autor této diplomové práce se domnívá, že na příčiny chudoby je potřeba nahlížet více komplexně. Z tohoto důvodu se více ztotožňuji např. se Stojanov (2010), který problematiku příčin chudoby pojmal vícerozměrně. Vymezuje čtyři hlavní oblasti:

- Politické příčiny
- Ekonomické a sociální příčiny
- Demografické faktory
- Environmentální příčiny

Z nichž každá dále obsahuje několik podoblastí, které mohou být jedním ze specifických zdrojů chudoby. V následujícím textu jsou jednotlivé oblasti rozebrány.

Politické příčiny

a) Ozbrojené konflikty a obchodování se zbraněmi

Války a válečné konflikty odčerpávají finanční, lidské i přírodní zdroje přispívají k zadlužení daných států. Nedůslednost dodržování zákazů obchodování se zbraněmi umožňuje udržet tyto konflikty při životě. Nedostatek zbraní a střeliva by války poměrně rychle ukončil a donutil zainteresované strany jednat.

b) Vysoce korupční prostředí

Korupce, která je hlavně v rozvojových zemích hojně rozšířena, odčerpává finanční zdroje, podporuje nízkou politickou kulturu a demotivuje jedince k osobnímu rozvoji.

c) Autoritářské a diktátorské režimy

Investice v zemích kde je nízká vymahatelnost práva, včetně lidsko-právních norem jsou považovány za vysoce rizikové. Výjimkou tohoto tvrzení je například Čína či Vietnam.

Ekonomické a sociální příčiny

a) Vysoká zadluženost rozvojových zemí

Splátky dluhů a jejich úvěrů odčerpává finanční zdroje, které by jinak mohly být využity pro ekonomický a sociální rozvoj. Neefektivní vynakládání peněz na dodávky zbraní, na kolabující rozvojové projekty nebo na korupci a podplácení vlády předchozích autoritativních struktur představují pro rozvojové země další významný problém.

b) Nestálé ceny přírodních zdrojů

Představují vnější (neovlivnitelný) faktor. Kolísající nebo nízké ceny přírodních zdrojů, surovin a zemědělských produktů na světových trzích vytvářejí nižší potenciál pro místní a zahraniční investice a nízkou ekonomickou i sociální stabilitu. Je tomu tak proto, že export

některých nerozvinutých zemí je založený pouze na jedné či několika komoditách, čímž je riziko ekonomické závislosti na produkci daných komodit vyšší.

c) Vysoká nezaměstnanost a absence záchranné sociální sítě

Nezaměstnanost vytváří sociální i ekonomickou nestabilitu, protože v ekonomice existuje nedostatečně využitý výrobní faktor práce. To může dále přispívat k rozšiřování chudinských čtvrtí a růstu kriminality. Novým negativním fenoménem je pak frustrace z dlouhodobé nemožnosti pracovat.

d) Kulturní a náboženské tradice

V některých regionech světa nedovolují místní kulturní a náboženské tradice (například kastovní systém) dostatečně zapojit určité vrstvy společnosti do ekonomických struktur země. Tím se tento stát připravuje o potenciální výrobní zdroje a ekonomickou produkci dané skupiny obyvatel (například ženy v islámské společnosti mohou vykonávat jen určitou profesi).

e) Nedostatečná zdravotní péče a výskyt závažných onemocnění

Nedostatečný zdravotní systém vyžaduje vyšší náklady na zdravotní péči ze strany rodiny či jednotlivců. Nízká úroveň zdravotní péče má vliv na nižší ekonomickou výkonnost země. Je to tím že vyšší dětská úmrtnost, nepřímo i vyšší porodnost či nižší očekávaná délka života snižuje délku produktivního období jedince.

f) Nedostatek vzdělání a kvalifikovaných pracovních sil

Vzdělanostní struktura v rozvojových zemích vytváří mnohem nižší potenciál pro investice důležité pro ekonomický rozvoj. Naopak země střední Evropy vzdělaná pracovní síla vytváří jeden z hlavních stimulů pro příchod zahraničního kapitálu.

g) Nedostatečná dopravní a technická infrastruktura

Nevyhovující nebo nedostatečná dopravní a technická infrastruktura vytváří nižší potenciál pro investice a soukromé podnikání. Zejména se jedná o vybavenost železnicemi, silnicemi, kapacita letiště, přístup k internetu apod.

Demografické faktory

a) Vysoká hustota obyvatelstva

Vysoká hustota obyvatel způsobuje nízkou dostupnost zdrojů, jejich rychlé čerpání a znečištění.

b) Vysoká porodnost

Vysoký počet narozených dětí odčerpává zdroje nutné pro potenciální rodinné investice. Například investice do vzdělání, zdraví, bydlení, podnikání apod.

Environmentální příčiny

a) Půdní degradace a odlesňování

Masivní odlesňování má za následek nedostatek přírodních zdrojů, možnou změnu místního klimatu nehledě na to, že půdní degradace snižuje zemědělskou produkci. Tím je způsoben lokální ekonomický propad, který přispívá k migracím do měst.

b) Znečištěné prostředí

Znečištění ovzduší a zdrojů pitné vody způsobuje vyšší úmrtnost a míru onemocnění obyvatel. To s sebou přináší vyšší náklady na lékařskou péči a pojištění. Z pohledu ekonomiky státu se opět jedná o nedostatečně využití investice do vzdělání, zdraví, bydlení, podnikání apod.

c) Změna klimatu

Změna srážkových režimů, vyšší frekvence tropických hurikánů a dlouhodobější periody sucha způsobují snížení zemědělské produkce, snížení ekonomické stability a dostupnosti přírodních zdrojů. Následkem toho dochází k ubývání nových investic v takto postižených oblastech.

d) Přírodní katastrofy

V některých rozvojových regionech světa, mezi které patří jižní Asie, jihovýchodní Čína nebo Střední Amerika dochází k enormnímu výskytu přírodních katastrof. Opakující se

sucha, periodické povodně apod. mohou velmi negativně ovlivnit rozvoj dané země. Úmrtí obyvatel, zničení jejich obydlí, infrastruktury a míst kde pracují, přináší ekonomickou nestabilitu a nižší potenciál pro investice

3.4. Ekonomicko-politická paradigmatata

V této části diplomové práce jsou stručně charakterizovány nejvýznamnější ekonomické školy podle Samuelson, a kol. (2008). Uvedeny jsou jejich nejvýznamnější přednosti a důsledky pro hospodářskou politiku. Jakým způsobem se mohou poznatky z těchto názorových proudů využít pro formování ekonomicky zdravé společnosti, a k potlačení příznaků chudoby bude uvedeno na závěr.

Klasická ekonomie

Neviditelná ruka trhu Adama Smithe postavila základ vědeckého zkoumání politické ekonomie. Tento názorový proud ostře kritizuje jakékoliv vládní zásahy do tržního mechanismu a naopak vyzdvihuje blahodárný přirozený řád cenového systému. Změna nabídky peněz, fiskální politiky a další výdaje nemají vliv na produkci a zaměstnanost. Ceny a mzdy jsou pružné a slouží jako mechanismus obnovy plné zaměstnanosti. S touto školou jsou úzce spojeny dva populární pojmy - laissez-faire a liberalismus. Oba vyzdvihují volnou soutěž a její samoregulační mechanismy, oba obhajují potřebu státního zásahu pouze v oblasti bezpečnosti, soudnictví a veřejných prací. Zastánci klasické školy také tvrdí, že hospodářská recese či krize má pouze krátké a dočasné trvání. Neboli to znamená, že kvalifikovaní pracovníci budou schopni najít v relativně krátké době práci za tržní mzdu. Dochází sice k lokálním mikroekonomickým ztrátám, ty ale nemohou ovlivnit trvalejší makroekonomický růst v podobě nedostatečné agregátní poptávky (Soukup, 2009).

Hlavní závěry klasické školy pro hospodářskou politiku státu:

- Popírání dlouhodobých výpadků v národním hospodářství.

- Vládní zásahy a politika na podporu agregátní poptávky nedokáže ovlivnit výši nezaměstnanosti a reálného produktu.

Keynesiánctví⁹

V reakci na velkou hospodářskou krizi a s ní spojenou dlouhodobou nezaměstnanost, prudký pokles agregátní poptávky apod., vzniká ve 30. letech 20. století v Anglii nová makroekonomická teorie. Stěžejním dílem této teorie je Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz Johna Maynarda Keynese, ve kterém mj. zdůrazňuje nepružnost cen a mezd což způsobuje plochou nebo jen mírně rostoucí křivku agregátní nabídky. Odmítá tvrzení, že nabídka zároveň vytváří svoji poptávku a naopak tvrdí, že poptávka žije svým vlastním životem. V tehdejší době byl Keynesův přístup k analýze poptávky a nabídky přelomový a vyvolal značně pozitivní reakce zejména mezi mladými ekonomy (Samuelson, a kol., 2008) mluví dokonce o makroekonomické revoluci.

Keynesiánci, oproti klasické škole mají v zásadě odlišný názor, co se vládních zásahů týče. Tvrdí, že pomocí monetární a fiskální politiky může vláda stimulovat hospodářství a tím i udržet vysokou úroveň produkce a zaměstnanosti. Klasický přístup, byl tímto vystaven konkurenční syntéze, s jakou vlády uvažují o hospodářských cyklech a hospodářské politice (Soukup, 2009).

Hlavní závěry keynesiánců pro hospodářskou politiku státu:

- Keynesiánci vycházejí z názoru, že makroekonomika je náchylná na střídající se hospodářské cykly.
- Věří, že dlouhodobý hospodářský růst je možné stimulovat vhodnou monetární a fiskální politikou.
- V moderním pojetí je zdůrazňován vliv tzv. automatických fiskálních stabilizátorů.¹⁰

⁹ Jinak také Keynesismus, Keynesiánci apod.

Monetarismus

Monetarismus se řadí k liberálním směrům, zdůrazňuje volnost trhů a nezasahování státu do hospodářského dění. Tento směr vznikl v 50. letech, jako reakce na keynesiánský přístup a je tak jakýmsi protipólem státních zásahů do makroekonomiky. Monetaristé tvrdí, že růst peněz určuje nominální HDP v krátkém období a ceny v dlouhém období. Peníze jsou hlavní příčinou změn v ekonomice. Keynesiánci naopak tvrdí, že peníze jsou až výsledkem činnosti v ekonomice. Monetarismus vychází z kvantitativní teorie peněz a cen (mzdy a ceny jsou relativně pružné) a poptávku po penězích považuje za stabilní nebo jen mírně měnlivou. Rychlost oběhu peněz je také považována za poměrně stabilní či zcela stálou. Základní důraz tak monetaristé kladou na nabídku peněz, kterou považovali za hlavní faktor růstu, ale i možné nestability (Soukup, 2009).

Jedním z hlavních přínosů této ekonomické školy je v návrhu pevných měnových pravidel, která se používají v ladění chodu ekonomiky. Známým se tak stalo měnové pravidlo, které stanovuje pevný růst nabídky peněz a které se udržuje na konstantní úrovni bez ohledu na měnící se makroekonomické podmínky. Měnová pravidla ekonomiku navíc chrání před pokušením politiků vyvolávat hospodářský politický cyklus, užívat inflaci ke skrytému zvyšování daní nebo snižování dluhů (Samuelson, a kol., 2008).

Hlavní závěry monetaristického přístupu pro hospodářskou politiku státu:

- Laissez-faire. Monetaristé jsou zastánci tržního mechanismu bez státních zásahů. Ty jsou naopak považovány za neefektivní a často zkorumpované, škodící osobní svobodě občanů.
- Pouze peníze jsou důležité pro vývoj makroekonomických ukazatelů.
- Optimální monetární politika má spočívat ve stanovení fixního tempa růstu nabídky peněz a udržování této politiky za všech podmínek. Toto fixní tempo růstu peněz má být stanoveno na úrovni růstu potenciálního produktu. V současné době se monetarismus využívá hlavně ve stabilizační politice soudobých tržních ekonomik.

¹⁰ Zahrnují zákonná ustanovení, která vedou k automatickému zvýšení vládních výdajů nebo poklesu daní, když reálná produkce klesá nebo roste. V průběhu recese fungují automaticky, bez ohledu na zpoždění způsobeným např. legislativním procesem.

4. Analýza úlohy vlády Ghany a mezivládních organizací v boji proti chudobě

Podle některých autorů např. Schwarz (2008) je skutečná chudoba nejlépe řešena volným obchodem a globalizací. V odborných kruzích se tento termín postupně nahrazuje financionalizací, což je stav kdy finanční odvětví dominuje celkovému ekonomickému životu a má významný vliv na formování příslušné společnosti. Je ekonomickým pravidlem, že trh nikdy nepomáhá všem stejně, a přestože i ti nejchudší bohatnou, příjmová nerovnost se zvyšuje. Západními zeměmi deklarovaný boj proti chudobě a tedy snaha o dosažení nižší příjmové nerovnosti, se tak stává bojem právě proti těm silám, které chudobu mají odstraňovat, tedy proti trhu, obchodu a globalizaci.

Hospodářská integrace sice dosáhla určitého pozitivního přínosu, přesto se však zdá, že se za poslední léta celkové rozvojové náklady převládají nad přínosy pro chudobou postižené regiony. Nedávná hospodářská a finanční krize odhalila, jak nebezpečný může být závislost a provázanost rozvojových ekonomik. Z krize na zdánlivě vzdáleném americkém trhu s hypotéčnickými úvěry se přenesl do všech rozvojových zemí, přičemž v každé k tomu došlo prostřednictvím jiného mechanismu a v rozličné míře. Tato provázanost související s vizualizací finančních přenosů se však transformuje do podoby reálných lidských problémů (Rozvojová pomoc nestačí, 2009).

Na základě těchto poznatků je nutné přistoupit k pečlivější analýze hospodářského rozvoje na konkrétním ekonomickém modelu a vlastní struktuře aplikovaných vládních nástrojů charakteristických pro vybranou zemi.

4.1. Od neefektivnosti pomoci k efektivnosti rozvoje

V devadesátých letech dvacátého století dochází k významnému posunu ve vnímání efektivity vynaložených prostředků na rozvojovou pomoc. Na vrcholných summitech se přehodnocovala celá architektura mezinárodní rozvojové spolupráce. Takzvaná Pařížská deklarace, Akční plán z Accry a Rozvojové cíle tisíciletí položily základy postojů o efektivnosti pomoci a staly se námětem pro nejrůznější nevládní organizace, které se

tématem efektivní rozvojové politiky zabývaly více do hloubky (Rozvojová pomoc nestačí, 2009).

Definice efektivní rozvojové pomoci: „skutečný (efektivní) rozvoj podporuje konstruktivní udržitelně změny v demokratickém rámci, které řeší příčiny i příznaky chudoby, nerovnosti a marginalizace prostřednictvím rozmanitosti a komplementarity nástrojů, politik a aktérů“ (Aid Effectiveness, 2009).

Významným strategickým nástrojem je seznam rozvojových cílů tisíciletí přijatých na summitu Organizace spojených národů. Všechny 191 členských států se zavázalo splnit do roku 2015 osm konkrétních rozvojových cílů, viz Příloha 2. Ačkoliv existují již přes deset let, o jejich úspěšném naplňování existují pochybnosti, což může být způsobeno, že se v nich nehovoří o tom, jak lze vytčených cílů dosáhnout. I přes to jsou rozvojové cíle tisíciletí vnímány pozitivně, hlavně pro:

- posunutí otázky rozvoje výše v mezinárodní agendě
- silnému nástroji přesvědčování
- přispění pozornosti k sociální politice

4.2.Vymezení předmětu zkoumání

Cílem empirické části práce je podat především kvantitativní výpověď o úspěchu či nezdaru používaných vládních nástrojů a mezinárodních institucí při boji s chudobou v konkrétní zemi na vybraných proměnných a v daném časovém horizontu.

Ghana – západoafrická země v těsné blízkosti rovníku byla vybrána jako exemplární ke studiu ekonomické role tamější vlády v potlačování chudoby. Důvod pro zvolení této země spočívá v několika faktorech. Za prvé splňuje podmínky nerozvinutosti, za druhé autorova odborná praxe v mezivládní organizaci Glopolis o.p.s. umožnila lepší přístup k informacím o tomto regionu. A za třetí, Ghana je považována za významného hráče v západoafrickém regionu. Po odhadu, verifikaci a rozboru modelu je předpoklad použití stejných nástrojů

politik a ve stejném relativním vyjádření i do sousedních zemí, které mají obdobné výchozí postavení.

4.3.Vymezení a odůvodnění použitých metod

V této empirické části práce je odhadován ekonometrický model na základě literární rešerše o zkoumaném problému a jeho příčinách při zachování znalostí používaných ekonometrických metod a postupů.

Ekonometrická analýza zohledňuje stochastický (pravděpodobnostní) charakter ekonomických veličin, čímž se liší od deterministického vyjádření používaného v obecné ekonomické teorii. V této práci se ekonometrie dotýká všech třech oblastí - model, metoda a aplikované ekonometrie.

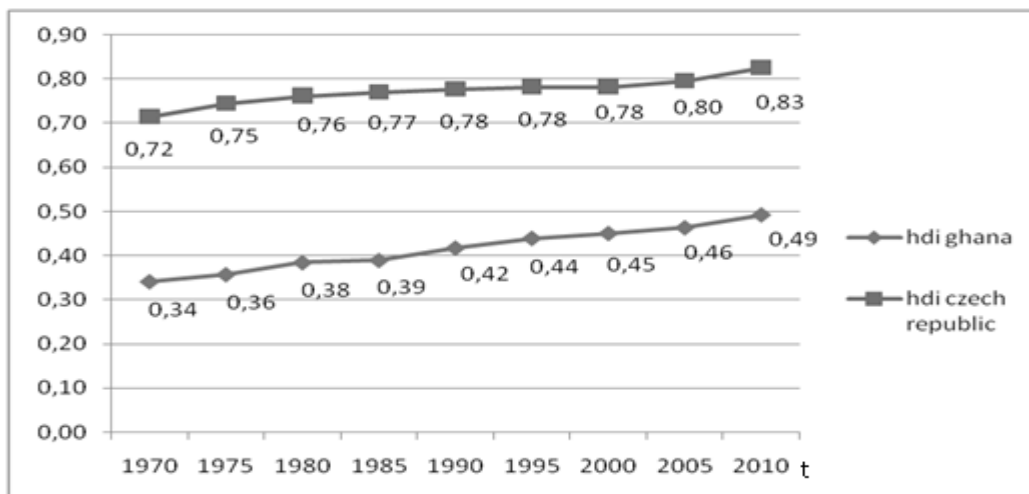
Cílem případové studie je kvantitativně vyjádřit a aplikovat dopad vládních politik na chudobu obyvatel dané země. Je sestaven jednorovnicový a především dvourovnicový simultánní model jako hlavní nástroj kvantitativní analýzy ekonomické úlohy vlády v boji proti chudobě.

Model vyjadřuje zjednodušený vztah závisle proměnných ekonomických veličin na veličinách, které jev vysvětlují a předpoklad je poskytnutí informací o hlavních faktorech, které ovlivňují vztahy zkoumaných ekonomických proměnných včetně jejich intenzity a směrů.

Společenský blahobyt a ekonomický růst vyjádřený indexem HDI¹¹ v Ghaně za poslední roky roste zhruba lineárně. Jak je znázorněno na Grafu 4, současná hodnota indexu v pozorované zemi se pohybuje na hodnotě 0,492, jehož výše bývá přiřazována tzv. středně rozvinutým zemím dle klasifikace OSN (UNDP, 2011). Pro názornost jsou do grafu zaneseny i hodnoty České republiky, která dle klasifikace spadá do kategorie velmi rozvinutých zemí.

¹¹ Viz kapitola 3.2.

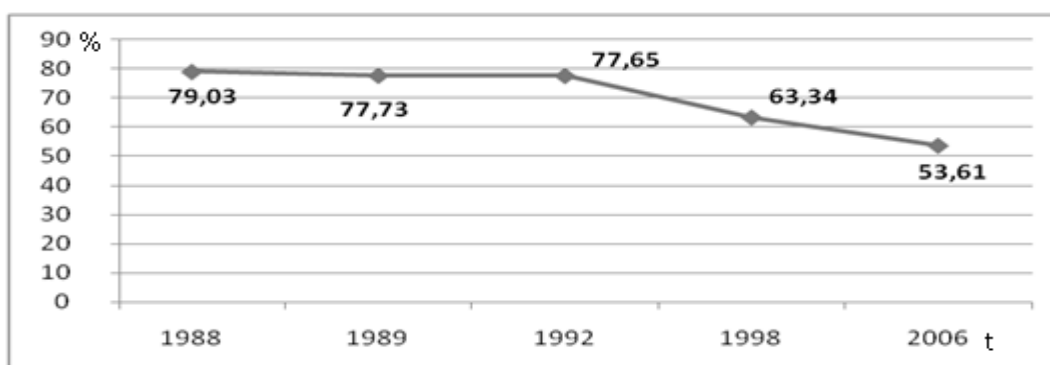
Graf 4 Vývoj indexu HDI v Ghaně a v České republice

Vlastní zpracování, Zdroj: UNDP 2010

Jiný pohled na trend snižování chudoby v Ghaně vyjadřuje Graf 5. Chudoba je zde reprezentována podílem obyvatel žijících s méně než dvěma dolary na den. Navzdory tomu, že data tohoto ukazatele jsou obtížně získávána a k dispozici jsou údaje jen za vybrané roky je i tak dobře vidět, že podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby se za posledních dvacet let snížil o téměř 30%. Skokový úbytek chudých je vidět zejména od roku 1992 vyplývající zřejmě ze změny politického režimu na multi-party systém s vyhlášením nových reforem. Z tohoto pohledu vyplývá potřeba udělat podrobnější empirickou analýzu s cílem zjistit klíčové faktory úspěšnosti ekonomických a politických nástrojů používaných ve vybrané zemi.

Graf 5 Podíl obyvatel v Ghaně žijících pod hranicí chudoby (<\$2 US)

Vlastní zpracování, Zdroj: World Bank, 20011

4.4. Stručná charakteristika vybrané země

Ghana (oficiálním názvem Republic of Ghana) se svými 238 533 km² je lokalizována v západní Africe a jejími sousedy jsou na severu Burkina Faso, na východě Togo a na západě Pobřeží slonoviny. Nejvýznamnější přístav v Temě omývají vody Guinejského zálivu, stejně tak jako hlavní město Accra, umístěné zhruba 20 km jihozápadně od tohoto přístavu. Accru obývá téměř 2 mil. obyvatel z celkových více než 24 mil. obyvatel země. Republika je parlamentní demokracií a v čele státu stojí současný prezident John Atta Mills, který zároveň řídí moc výkonnou spolu se Státní radou a je vrchní velitel ozbrojených sil. Jednokomorový parlament má v rukou moc zákonodárnou.

Ghana byla první zemí ze sub-saharského regionu, které se v roce 1957 podařilo získat nezávislost. Po uvolnění koloniálních pout zemi stíhala série převratů do doby, kdy se por. Jerry Rawlings chopil v roce 1981 moci a zakázal politické strany. Následně pak vyhrál prezidentské volby, kdy došlo ke schválení nové ústavy. Následoval jej John Kufuor vítězstvím v roce 2004. Současným prezidentem je John Atta Mills od roku 2009.

Hospodářství Ghany je závislé na produkci a vývozu kakaa, dřeva, kokosových ořechů a dalších palmových produktů. Významnými obchodními artikly jsou zlato, diamanty, bauxit a mangová ruda. Domácí ekonomika se orientuje na zemědělství, které představuje více než třetinu HDP. Navzdory poměrně bohatým přírodním zdrojům se Ghana stále řadí mezi chudé a málo rozvinuté země a je tak stále závislá na mezinárodní finanční a technické pomoci.

Hlavními problémy země jsou nedostatečně rozvinutá infrastruktura – má nedostatečně rozvinutou či zastaralou dopravní a železniční síť. Dalším strategickým problémem je přílišná orientace domácí ekonomiky na zemědělství a závislost a následná labilita na cenách, které se na mezinárodních trzích utváří. Problém, který tak souvisí s předchozím a je typický pro nedostatečně rozvinuté země je špatná konkurenceschopnost domácích výrobců na mezinárodní úrovni a vysoká korupce v zemi. Podle průzkumu (Transparency International, 2009) se Ghana umístila na 69. místě ze 180 zemí (ČR na 52. místě) v každoročně sestavovaném žebříčku Corruption Perceptions Index (CPI). Vybrané ekonomické ukazatele (k roku 2009) uvádí následující Tabulka č. 3:

Tabulka 3 Vybrané hospodářské ukazatele Ghany

Ukazatel	Hodnota
HDP meziroční růst	4,70%
HDP celkem	26, 169 miliard US\$
Inflace	19,30%
Nezaměstnanost	10,40%
GINI	42,80%
Průměrná délka života	57 let
Zahraniční zadluženost	37,3% z HDP
Míra gramotnosti dospělých	57,90%
Podíl obyvatelstva žijících na hranici chudoby (r. 2006)	28,50%

Zdroj: World Bank, 2011

4.5. Realizace výzkumu

4.5.1. Formulace obecné hypotézy

H₁ Sazba daně na statky a služby výrazným negativním způsobem ovlivňuje spotřební chování obyvatelstva zde reprezentovanými výdaji na konečnou spotřebu domácností.

H₂ Růst přímých zahraničních investic do země velmi výrazným pozitivním způsobem ovlivňuje pobídky na domácím trhu a tím i strukturu hrubého domácího produktu.

H₃ S pádivou mírou inflace, která ve zkoumané zemi ve sledovaném období nepřetržitě panuje, nedochází k růstu výdajů na konečnou spotřebu domácností, ale dochází ke snižování společenského blahobytu země.

4.5.2. Formulace ekonometrického modelu

Analýza vychází z obecné ekonomické teorie, která popisuje deterministické závislosti mezi jednotlivými proměnnými. Chudoba je zde reprezentována dvěma závisle (endogenními) proměnnými v podobě výdajů na konečnou spotřebu domácností a hrubým domácím produktem na obyvatele, vyjádřeným meziročním procentním přírůstkem. Ačkoli by chudoba jako závisle proměnná mohla být vyjádřena jinými statistickými ukazateli, jako například podílem obyvatel žijícím pod hranicí chudoby nebo minimálním kalorickým příjmem na osobu a model by se tak stal více zajímavým, byly však zvoleny ukazatele výše uvedené. Důvodem je jednak neexistence podkladových dat nebo jejich existence, ale nedostatečná důvěryhodnost a za druhé cílem práce je dosáhnout agregovaného pohledu na chudobu ve zkoumané zemi jako na komplexní problém a podrobná ekonometrická analýza by si vyžádala samostatnou odbornou tiskovinu, která by tak překročila rámec diplomové práce.

Na základě studia ekonomické teorie, na kterou se u definovaných modelů autor odkazuje, dále na základě experimentování s proměnnými, tvary jejich jednotlivých funkcí a s přihlédnutím k dostupným datům, byly nalezeny tři základní modely v těchto tvarech:

Model 1

$$\beta_{11}spot_{1t} = \gamma_{10} + \gamma_{11}dan_{1t} + \gamma_{12}hdp_cap_{2(t-1)} + u_{1t} \quad (1)$$

Deklarace proměnných:

γ_0 Jednotkový vektor

$spot$ Výdaje na konečnou spotřebu v mld. US\$

dan Daně na zboží a služby v procentech z příjmů

$hdp_cap_{(t-1)}$ Hrubý domácí produkt na obyvatele v US\$ zpožděný o jedno období

u_{1t} Náhodná složka

Jednorovnicový model vyjadřuje závislost výdajů na konečnou spotřebu na velikosti daňových sazeb a objemu hrubého domácího produktu zpožděného o jedno období. Model je dynamický, protože obsahuje faktor času reprezentovaný zpožděnou proměnnou. V minulosti již bylo sestaveno několik modelů spotřeby, přičemž se nejčastěji vychází z premisy, že podstatná část spotřeby se kryje z peněžních příjmů obyvatelstva. Základem těchto modelů je schéma příjmů a výdajů, a zatímco peněžní příjmy se dají regulovat (například daňovou politikou), rozhodnutí o jejich použití probíhá mimo ústřední plán a je výsledkem spotřebitelovi rozmanitosti a jeho psychologické reakce (Hušek, 1987). Model tak tyto předpoklady respektuje.

Model 2

$$\beta_{11}hdp_cap_{1t} = \gamma_{10} + \gamma_{11}dan_{1t} + \gamma_{12}i_{2t} + \gamma_{13}zad_{3t} + \gamma_{14}inv_{4t} + u_{1t} \quad (2)$$

Deklarace proměnných:

γ_0 Jednotkový vektor

hdp_cap Hrubý domácí produkt na obyvatele v US\$

dan Daně na zboží a služby v procentech z příjmů

i Meziroční míra inflace vyjádřená ve spotřebitelských cenách

zad Neuhrazený veřejný dluh v mil. US\$ běžného období

inv Přímé zahraniční investice očištěné v mil US\$

u_{1t} Náhodná složka

Tento jednorovnicový model vysvětluje závislost hrubého domácího produktu na obyvatele na velikosti daňových sazeb, meziroční inflaci, na velikosti veřejného dluhu a přímých zahraničních investicích. Přestože kritika HDP jako systému měření ekonomické

aktivity zvláště v poslední době sílí, má tento makroekonomický agregát v praktické ekonomii stále velký význam. Chceme-li co nejlépe vyjádřit ekonomickou sílu vybrané země oproti ostatním zemím, použijeme k tomu HDP v relativním vyjádření. Klasická teorie, kdy HDP je funkcí spotřeby, investic, vládních výdajů a čistého exportu¹², nešla v tomto případě aplikovat z důvodu nedostatečných a nedůvěryhodných dat (Jurečka a kol., 2010).

Model 3

$$\beta_{11}\text{spot}_{1t} = \gamma_{10} + \beta_{12}\text{hdp_cap}_{2t} + \gamma_{11}\text{dan}_{1t} + \gamma_{12}\text{hdp_cap}_{2(t-1)} + \mathbf{u}_{1t} \quad (3a)$$

$$\beta_{22}\text{hdp_cap}_{2t} = \gamma_{10} + \beta_{21}\text{spot}_{1t} + \gamma_{21}\text{dan}_{1t} + \gamma_{23}\mathbf{i}_{3t} + \gamma_{24}\text{zad}_{4t} + \gamma_{25}\text{inv}_{5t} + \mathbf{u}_{2t} \quad (3b)$$

Deklarace proměnných:

γ_0 Jednotkový vektor

spot Výdaje na konečnou spotřebu v mld. US\$

hdp_cap Hrubý domácí produkt na obyvatele v US\$

dan Daně na zboží a služby v procentech z příjmů

i Meziroční míra inflace vyjádřená ve spotřebitelských cenách

zad Neuhrazený veřejný dluh v mil. US\$ běžného období

*hdp_cap*_(t-1) Hrubý domácí produkt na obyvatele v US\$ zpožděný o jedno období

inv Přímé zahraniční investice očištěné v mil US\$

\mathbf{u}_{1t} Náhodná složka v první rovnici

\mathbf{u}_{2t} Náhodná složka v druhé rovnici

¹² $Y = f(C, I, G, NX)$

Simultánní dvourovnicový model je makroekonomickým agregátem dvou předchozích modelů, přičemž je zde zvýrazněna vzájemná, zesílená vazba mezi hrubým domácím produktem na obyvatele a výdaji na konečnou spotřebu domácností. Umožňuje tak zahrnout složitější vazby v rámci celého reprodukčního procesu (Hušek, 1987).

Zdali jsou a v jaké míře modely vyhovující, případně jaký tvar funkce je nejlepší, bude odhadnuto v další kapitole.

4.5.3. Rozhodnutí o datové základně

Z povahy realizovaného výzkumu vyplývá vhodnost použití časových řad. Modely časových řad se obvykle používají ke krátkodobé predikci, nebo když nejsou k dispozici adekvátní data vysvětlujících proměnných nebo jsou nevyhovující. Při specifikaci je nutné co nejlépe využít výběrovou informaci o minulém vývoji predikované proměnné což se pak odborně nazývá sofistikovaný způsob extrapolace časových řad (Hušek, 2003).

Před použitím regresní analýzy je třeba identifikovat povahu použitých dat, a to jsou-li data stochastického či deterministického charakteru. Toho lze dosáhnout pomocí testu jednotkového K-kořene, např. i pomocí Dickey-Fuller testu. Při odhadu parametrů z časových řad lze provést i kointegrační analýzu.

V období ekonomického růstu vykazují všechny proměnné obdobné přírůstky, takže mají shodný trend. Kointegrační analýzou se ověří, zda existuje nějaký dlouhodobý vztah mezi trendy, resp. jde-li o zdánlivou či skutečnou regresní závislost mezi proměnnými. Nejsou-li proměnné kointegrované, mohou se v čase odklánět (divergují) a neexistuje mezi nimi žádná vazba. Podrobná kointegrační analýza, však není součástí této diplomové práce, protože by to přesáhlo vytyčený rámec a rozsah této diplomové práce.

Všechny podkladové údaje byly získány z volně přístupných zdrojů Světové banky (World Bank, 2011) a to především kvůli důvěryhodnosti a mezinárodnímu uznání, kterou instituce má. Světová banka shromažďuje, třídí a analyzuje data ze všech zemí.

Použitá podkladová data u všech proměnných použitých pro výpočty mají roční periodicitu. Časová řada začíná rokem 1990 a končí rokem 2009. Celkový počet pozorování v zkoumaném souboru je tedy 20. Datový soubor je uveden v příloze č. 5.

4.5.4. Odhad modelu

Odhady modelů byly provedeny s pomocí volně dostupného programu GRETL¹³. Program umožňuje více druhů metod odhadu, pro účely této ekonometrické analýzy byla použita metoda nejmenších čtverců (OLS) u jednorovnicových a dvoustupňová metoda nejmenších čtverců (TSLS) u simultánních modelů s omezenou informací.

Model 1

Při zkušebním odhadu bylo zjištěno, že popis rovnice nejlépe vystihuje mocninný tvar funkce. Endogenní proměnná (*Výdaje na konečnou spotřebu*) a predeterminované proměnné (*Daň, Zpožděný HDP a Úspory*) byly převedeny do logaritmického tvaru.

Model 1: OLS, za použití pozorování 1991-2009 (T = 19)

Závisle proměnná: l_spot

proměnná	parametr	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota	
const	-6,23696	1,75006	-3,564	0,0026	**
l_dan	0,588878	0,301839	1,951	0,0688	*
l_zp_hdp_cap	1,06284	0,265947	3,996	0,0010	***

(* značí hodnotu pravděpodobnosti na hladině významnosti: *1%, **5%, ***10%)

Základní statistické charakteristiky:

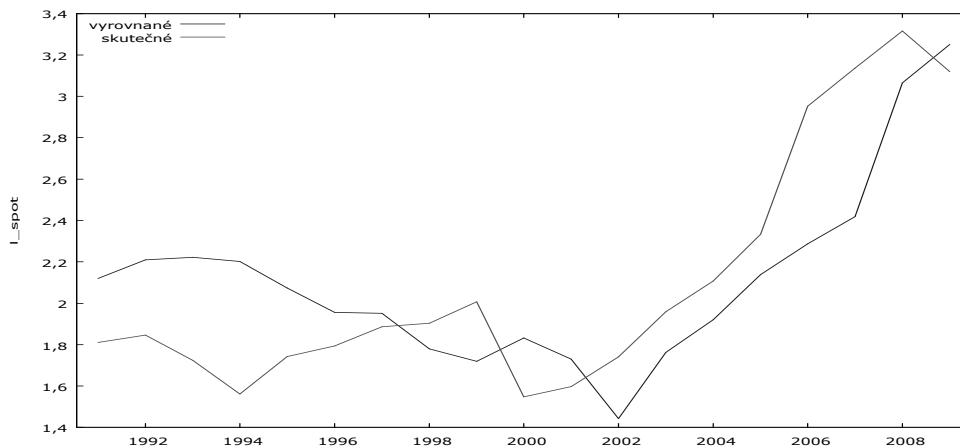
Střední hodnota závisle proměnné	2,109485
Sm. odchylka závisle proměnné	0,575926

¹³ Verze 1.9.1 GNU Regression Econometric and Time-series Library

Součet čtverců reziduí	2,460852
Sm. chyba regrese	0,392178
Koeficient determinace	0,587826
Adjustovaný koeficient determinace	0,536304

Na následujícím Grafu 6 je vykreslena odhadnutá vysvětlující proměnná (*Výdaje na konečnou spotřebu*) se skutečnou hodnotou v čase. Je zde vidět, že skutečná hodnota oproti odhadnuté se nejvíce liší v letech 1992 a 1996.

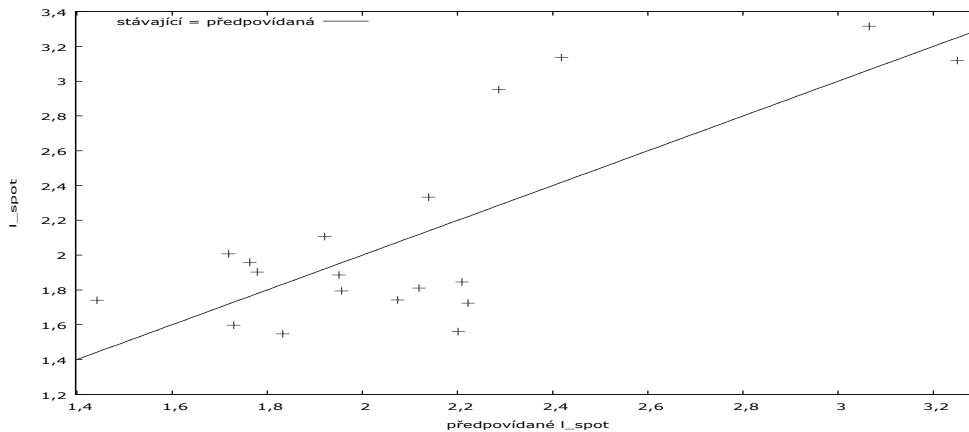
Graf 6 Odhadnutá hodnota proti skutečné I_spot

Zdroj: GRETL, 2011

Na Grafu 7 je znázorněna skutečná hodnota vysvětlující proměnné proti její vyrovnané hodnotě. Jedná se o obdobnou situaci jako v přecházejícím grafu, zde je však abstrahováno od faktoru času. Je vidět, že se hodnoty nejvíce rozcházejí kolem hodnoty 2,2 u napozorované proměnné.

Graf 7 Odhadnutá hodnota proti skutečné I_spot (bez faktoru času)

Zdroj: GRETL, 2011

Model 2

Nejlepších odhadů bylo dosaženo použitím semilogaritmického a lineárního tvaru dané rovnice. Pro vzájemnou komparaci uvádím výsledky odhadu obou z nich spolu se základními statistikami. Endogenní proměnná (*Hrubý domácí produkt na obyvatele*) je zde vysvětlován exogenními proměnnými (*Daň, Mírou inflace, Veřejným dluhem a Investicemi*).

a) Semilogaritmický Model 2: OLS, za použití pozorování 1991-2009 (T = 19)

Závisle proměnná: l_hdp_cap

koeficient	parametr	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota
const	5,66068	0,197970	28,59	8,09e-014 ***
dan	0,00802720	0,00589847	1,361	0,1951
I	-0,00484934	0,00405598	-1,196	0,2517
zad	4,15478e-05	0,000134605	0,3087	0,7621
inv	0,000580603	0,000157735	3,681	0,0025 ***

(* značí hodnotu pravděpodobnosti na hladině významnosti: *1%, **5%, ***10%)

Základní statistické charakteristiky:

Střední hodnota závisle proměnné	6,073603
Sm. odchylka závisle proměnné	0,431033
Součet čtverců reziduí	0,447455
Sm. chyba regrese	0,178777
Koeficient determinace	0,866200
Adjustovaný koeficient determinace	0,827972

b) Lineární Model 2: OLS, za použití pozorování 1991-2009 (T = 19)

Závisle proměnná: hdp

koeficient	parametr	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota	
const	228,958	102,474	2,234	0,0423	**
dan	2,16166	3,05320	0,7080	0,4906	
I	-2,39127	2,09948	-1,139	0,2738	
zad	0,0672946	0,0696754	0,9658	0,3505	
inv	0,356390	0,0816480	4,365	0,0006	***

(* značí hodnotu pravděpodobnosti na hladině významnosti: *1%, **5%, ***10%)

Základní statistické charakteristiky:

Střední hodnota závisle proměnné	482,3194
Sm. odchylka závisle proměnné	272,1055
Součet čtverců reziduí	119889,8
Sm. chyba regrese	92,53951
Koeficient determinace	0,910043
Adjustovaný koeficient determinace	0,884341

Na Grafech 8 a 9 můžeme porovnat odhadnutou vysvětlující proměnnou s její skutečnou hodnotou v čase.

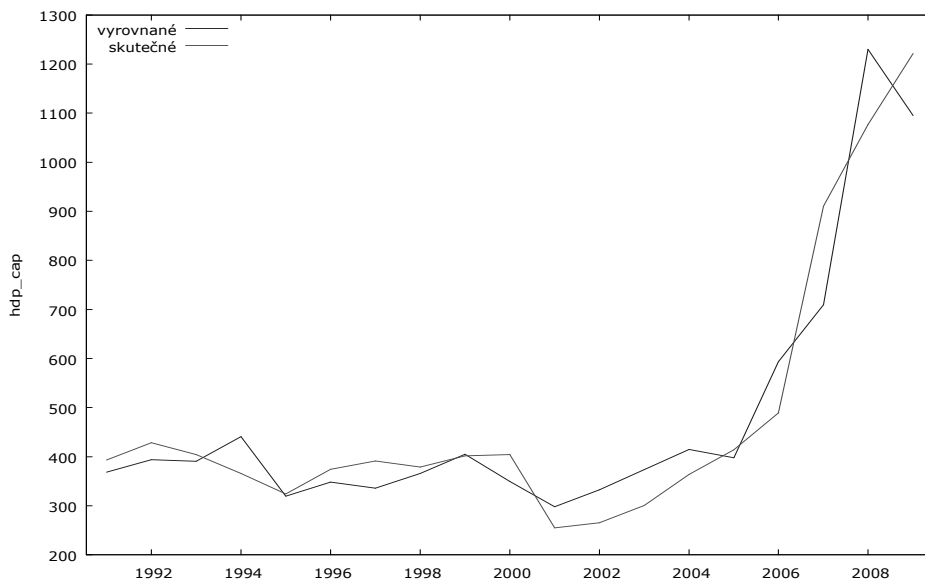
Graf 8 Odhadnutá hodnota proti skutečné l_hdp_cap

Zdroj: GRETL, 2011

První graf ukazuje tvar v semilogaritmicke tvaru, druhý pak ve tvaru lineárním, který se jeví jako mírně lepší. Lineární tvar odhadovaného modelu vykazuje menší odchylky odhadované vysvětlující proměnné od jejich napozorovaných hodnot a má vyšší koeficient determinace (0,91%).

Graf 9 Odhadnutá hodnota proti skutečné hdp_cap

Zdroj: GRETL, 2011

Model 3

Třetím typem odhadovaného je dvourovnicový simultánní model, který agreguje dva předchozí jednorovnicové modely a zesiluje vzájemnou vazbu mezi endogenní proměnnou (*Výdaje na konečnou spotřebu*) a endogenní proměnnou (*Hrubý domácí produkt*). Podkladová data byla u některých proměnných mírně upravena postupnými diferencemi a to tak, aby se předešlo nežádoucí multikolinearitě.

Rovnice 1: TSLS, za použití pozorování 1991-2009 (T = 19)

Závisle proměnná: spot

Instrumentální proměnné: const dan zp_hdp_cap I zad d_inv

koeficient	parametr	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota
const	3,36980	5,31942	0,6335	0,5264
hdp_cap	0,0587931	0,0177639	3,310	0,0009 ***
dan	-0,0860613	0,161538	-0,5328	0,5942
zp_hdp	-0,0441755	0,0215469	-2,050	0,0403 **

(* značí hodnotu pravděpodobnosti na hladině významnosti: *1%, **5%, ***10%)

Základní statistické charakteristiky:

Střední hodnota závisle proměnné	9,924088
Sm. odchylka závisle proměnné	7,233620
Součet čtverců reziduí	244,0443
Sm. chyba regrese	4,033562
Koeficient determinace	0,793663
Adjustovaný koeficient determinace	0,752396

Rovnice 2: TSLS, za použití pozorování 1991-2009 (T = 19)

Závisle proměnná: hdp_cap

Instrumentální proměnné: const dan zp_hdp_cap I zad d_inv

koeficient	parametr	směr. chyba	t-podíl	p-hodnota	
const	76,9157	77,5936	0,9913	0,3216	
spot	32,0285	5,78012	5,541	3,00e-08	***
dan	-2,96048	2,52183	-1,174	0,2404	
I	-1,55575	1,75736	-0,8853	0,3760	
zad	0,140412	0,0435278	3,226	0,0013	***
d_inv	-0,198415	0,0766796	-2,588	0,0097	***

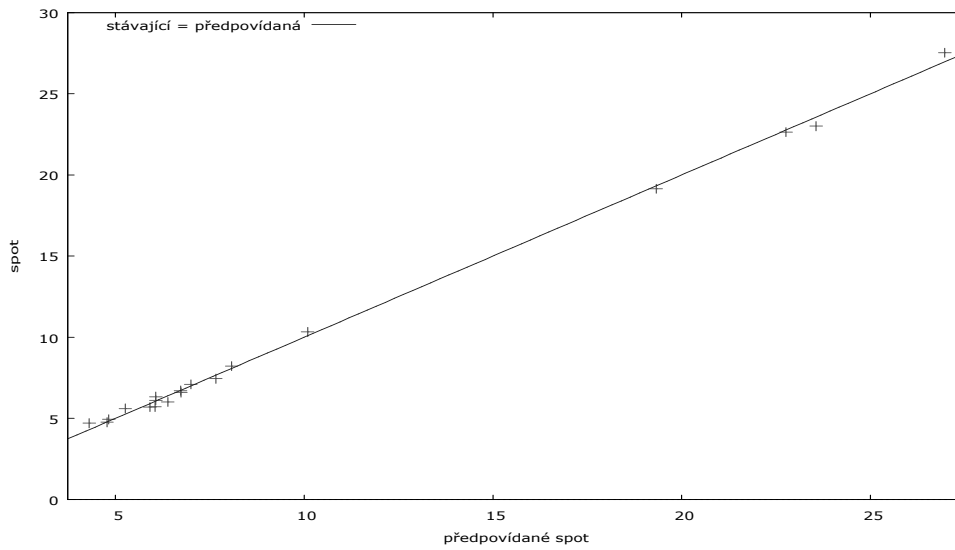
(* značí hodnotu pravděpodobnosti na hladině významnosti: *1%, **5%, ***10%)

Základní statistické charakteristiky:

Střední hodnota závisle proměnné	482,3194
Sm. odchylka závisle proměnné	272,1055
Součet čtverců reziduí	70193,88
Sm. chyba regrese	73,48149
Koeficient determinace	0,948074
Adjustovaný koeficient determinace	0,928102

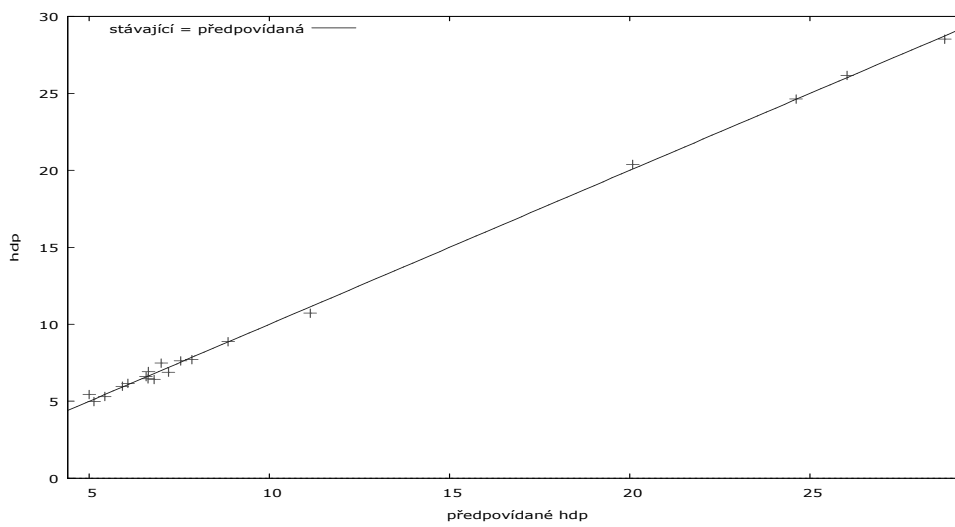
Na Grafu 10 lze porovnat hodnoty skutečné vysvětlující proměnné (*Výdaje na konečnou spotřebu*) proti jejím odhadnutým hodnotám. To samé znázorňuje i Graf 11 pro vysvětlující proměnnou (*HDP na obyvatele*). Vidíme, že v obou případech jsou odchylky odhadnutých hodnot od napozorovaných velmi malé což ukazuje na vysvětlující schopnost exogenních proměnných.

Graf 10 Odhadnutá hodnota proti skutečné spot (sim. model)

Zdroj: GRETL, 2011

Graf 11 Odhadnutá hodnota proti skutečné hdp (sim. model)

Zdroj: GRETL, 2011

4.5.5. Verifikace modelu

V této části budou jednotlivé modely stručně statisticky, ekonometricky a ekonomicky verifikovány. Nejsou zde všechny výše odhadované rovnice, ale pouze ty které mají signifikantní význam pro zkoumaný problém. Na konci kapitoly bude vybrán jeden s největší vypovídací schopností, s kterým se bude dále pracovat v aplikaci a simulacích konkrétních vládních situací a zásahů v popisovaném národním celku.

Model 1

Odhadnutá rovnice $l_spot_t = - 6,23696 + 0,588878 l_dan_t + 1,06284 l_zp_hdp_cap_t + u_{1t}$

a) Statistická a ekonometrická verifikace

Porovnáním vypočtené hodnoty testovacího kritéria t-hodnoty s tabulkovou hodnotou t-tab, na zvolené hladině významnosti zjišťujeme statisticky významnou závislost proměnné *zpožděný HDP na obyvatele* na hladině významnosti $\alpha = 10\%$ a *Daní* na hladině významnosti $\alpha = 1\%$. Tomuto závěru odpovídá i hodnota pravděpodobnosti, testovaná rovněž v příslušné hladině významnosti. Mezi těmito proměnnými existuje nenáhodný vztah. S pravděpodobností 95% u *Zpožděného HDP na obyvatele* a s pravděpodobností 99% u *Daní* nalezneme podobné hodnoty proměnných mimo zkoumaný vzorek. Naopak statistickou nevýznamnost se ukazuje u proměnné *Všechny proměnné* v modelu tak jsou signifikantní. Koeficient determinace R^2 ukazuje, že vývoj *Výdajů na konečnou spotřebu* (y_1) je z 59 % vysvětlen působením zvolených proměnných, což je středně vysoká hodnota a ukazuje na správně zvolené determinanty odhadovaného modelu. U tohoto modelu si lze rovněž povšimnout nejmenší hodnoty ukazatele směrodatná chyba regrese.

b) Ekonomická verifikace

Hodnota konstanty je v porovnání s ostatními parametry v modelu poměrně nízká, což svědčí o nízkém vlivu dalších proměnných nezahrnutých v modelu. V některé literatuře

(Hušek 1987) se o konstantě mluví jako o statistickém reziduu, které se neverifikuje. Lze nicméně prohlásit, že budou-li všechny ostatní proměnné nulové, *Výdaje na konečnou spotřebu* budou nenulové. To je v souladu s ekonomickou teorií, neboť vždy existují autonomní výdaje na nezbytné statky.

Parametr l_dan (*Daně za zboží a služby*) – není v souladu s výchozí ekonomickou hypotézou. Bylo uvažováno, že uvalení daně bude mít negativní (záporný) vliv na konečnou spotřebu. Parametr tomu ale neodpovídá a jeho interpretace je, že zvýší-li se proměnná l_dan o 1% zvýší se i *Výdaje na konečnou spotřebu* o 0,588878%. Protože model byl formulován mocninnou funkcí, je jeho interpretace v relativním vyjádření.

Parametr $l_zp_hdp_cap$ (*HDP na obyvatele zpožděný o jedno období*) vykazuje nejvyšší hodnotu. Zvýší-li se tento parametr o 1%, zvýší se i celkem výrazně *Výdaje na konečnou spotřebu* o téměř 1,06284%. Toto je v souladu s ekonomickým předpokladem, kdy se předpokládá určitá setrvačnost a závislost mezi spotřebou obyvatelstva a hrubým domácím produktem, jsou dojednány smlouvy na určitou dobu a dochází tak k časové prodlevě ve spotřebě.

Model 2

Odhadnutá rovnice

$$hdp_cap_t = 228,958 + 2,16166 \text{ dan}_t - 2,39127 \text{ i}_t + 0,0672946 \text{ zad}_t + 0,356390 \text{ inv}_t + u_{2t}$$

a) Statistická a ekonometrická verifikace

Porovnáním vypočtené hodnoty testovacího kritéria t-hodnoty s tabulkovou hodnotou t-tab, na zvolené hladině významnosti zjišťujeme statisticky významnou závislost u *Přímých zahraničních investic* na hladině významnosti $\alpha = 10\%$. Tomu odpovídá i hodnota pravděpodobnosti, testovaná rovněž v příslušné hladině významnosti. Mezi těmito proměnnými existuje nenáhodný vztah. S pravděpodobností 90% nalezneme podobné hodnoty proměnných mimo zkoumaný vzorek. Statistickou nevýznamnost vykazuje proměnná *Míra inflace*, *Dan*, *Zadlužení* a jejich přítomnost v rovnici je tak insignifikantní.

Koeficient determinace R^2 ukazuje, že vývoj *HDP na obyvatele* je u lineárního modelu odhadnutého běžnou metodou nejmenších čtverců z 91 % vysvětlen působením zvolených proměnných, což je velmi vysoká hodnota a ukazuje na správně zvolené determinanty odhadovaného modelu.

b) Ekonomická verifikace

Hodnota konstanty je v porovnání s ostatními parametry v modelu poměrně vysoká což napovídá o vyšším vlivu dalších proměnných nezahrnutých v tomto modelu. V některé literatuře (Hušek 1987) se o konstantě mluví jako o statistickém reziduu, které se neverifikuje. Budou-li všechny ostatní proměnné nulové, potom *HDP na obyvatele* bude nenulový. To je v souladu s ekonomickou teorií, protože vždy existují autonomní výdaje, které se promítnou do velikosti celkové domácí produkce.

Parametr dan (*Daně za zboží a služby*) – obdobně jako v předchozím modelu není v souladu s výchozí ekonomickou hypotézou. Bylo uvažováno, že vyšší sazba daní bude mít negativní (záporný) vliv na Hrubý domácí produkt. Parametr tomu ale neodpovídá a jeho interpretace je, že zvýší-li se proměnná *dan* o jednotku, zvýší se i *HDP na obyvatele* o 2,16166 US. Protože model byl formulován lineární funkcí, je jeho interpretace v absolutním vyjádření.

Parametr *i* (*Míra inflace*) vykazuje zápornou hodnotu. Zvýší-li se parametr o jednotku, sníží se i *HDP na obyvatele* o 2,39127 US. Na vliv této proměnné na vysvětlovanou existují v literatuře nejednoznačné postoje. Někteří (Jurečka a kol.) se domnívají, že mírná inflace může mít příznivý vliv na ekonomiku, kdy se vytvářejí motivy pro rozšíření produkce a nabídky práce. V tomto smyslu je mírná inflace vnímána jako stimulační faktor. To však v tomto konkrétním případě neplatí, a sice proto, že inflační rozpětí Ghany se ve sledovaném období pohybovalo od 10 do 56%, což kategoricky spadá k pádivé inflaci, která už má destabilizační vliv na vývoj ekonomiky země. Směr působení by tedy v tomto případě měl být záporný a parametr proto je ekonomicky správný.

Parametr *zad* (*Neuhrazený veřejný dluh*) ukazuje, že pokud se změní o milion US\$, potom se závisle proměnná (*HDP na obyvatele*) zvýší o 0,0672946 US\$. Směr působení

odhadnutého parametru odpovídá logickému posouzení ekonomických paradigmat. Při zvyšování zadluženost se ubírá možnost investic, reprodukce a spotřeby, protože se musí platit narůstající dluh a úroky s ním spojené.

Parametr *inv* (*Přímé zahraniční investice*) vykazuje růst HDP na obyvatele o 0,356390 US\$, když se investice zvýší o milion US\$. Tato interpretace odpovídá výchozí ekonomické teorii. Když do země proudí cizí zahraniční kapitál, zvyšuje se zaměstnanost, sekundárně mají zaměstnanci vyšší příjmy a mohou kupovat statky a služby firem, což terciárně vede k růstu závislému HDP.

Model 3

Odhadnuté rovnice

$$\text{spot}_t = 3,36980 + 0,0587931 \text{ hdp_cap}_t - 0,0860613 \text{ dan}_t - 0,0441755 \text{ zp_hdp_cap}_t + u_{1t}$$

$$\text{hdp_cap}_t = 76,9157 + 32,0285 \text{ spot}_t - 2,96048 \text{ dan}_t - 1,55575 i_t + 0,140412 \text{ zad}_t - 0,198415 \text{ d_inv} + u_{2t}$$

a) Statistická a ekonometrická verifikace

1. rovnice

Porovnáním vypočtené hodnoty testovacího kritéria t-hodnoty s tabulkovou hodnotou t-tab, na zvolené hladině významnosti zjišťujeme statisticky významnou závislost endogenní vysvětlované proměnné *HDP na obyvatele*, zpožděného *HDP na obyvatele* a to na zvolené hladině významnosti $\alpha = 10\%$ a $\alpha = 5\%$. Tomuto závěru odpovídá i hodnota pravděpodobnosti, testovaná rovněž v příslušné hladině významnosti. S pravděpodobností 90% a 95% mezi těmito proměnnými existuje nenáhodný vztah a podobné hodnoty proměnných nalezneme i mimo zkoumaný vzorek. Naopak statistickou nevýznamnost ukazují *Daně na zboží a služby* a její přítomnost v rovnici je tak insignifikantní. Koeficient determinace R^2 ukazuje, že vývoj *Výdajů na konečnou spotřebu* je ze 79 % vysvětlen působením zvolených proměnných, což je vysoká hodnota.

2. rovnice

Porovnáním vypočtené hodnoty testovacího kritéria t-hodnoty s tabulkovou hodnotou t-tab, na zvolené hladině významnosti zjišťujeme statisticky významnou závislost endogenní vysvětlované proměnné *Výdaje na konečnou spotřebu* u *Přímých zahraničních investic* a u *Neuhrazeného veřejného dluhu* na zvolené hladině významnosti $\alpha = 10\%$. Tomuto závěru odpovídá i hodnota pravděpodobnosti, testovaná rovněž v příslušné hladině významnosti. Lze tedy tvrdit, že s pravděpodobností 90% mezi těmito proměnnými existuje nenáhodný vztah a podobné hodnoty proměnných nalezneme i mimo zkoumaný vzorek. Statistická nevýznamnost však panuje u ostatních proměnných - *Daně na zboží a služby* a *Míry inflace* a jejich přítomnost v rovnici je tak insignifikantní. Koeficient determinace R^2 ukazuje i v druhé simultánní rovnici vysokou hodnotu - z 94% je vývoj endogenní proměnné vysvětlen působením zvolených exogenních proměnných.

b) Ekonomická verifikace

1. rovnice

Hodnota konstanty je v porovnání s ostatními parametry v modelu vyšší což může naznačovat vyšší vliv dalších proměnných v modelu nezahrnutých. Budou-li všechny ostatní proměnné nulové, potom *Výdaje na konečnou spotřebu* budou pohybovat na úrovni 3,36980 mld. US\$ a lze konstatovat soulad s ekonomickou teorií, protože vždy existují autonomní výdaje na nezbytné statky.

Parametr *hdp_cap* ukazuje silnou závislost mezi vysvětlovanou proměnnou. Zvýší-li se *HDP na obyvatele* o jednotku, zvýší se tak i *Výdaje na konečnou spotřebu* o 0,0587931 mld. US\$.

Parametr *dan* (*Daně za zboží a služby*) je v této rovnici v souladu s výchozí ekonomickou hypotézou. Vyšší sazba daní má negativní vliv na hospodářský vývoj. Zvýší-li se tato proměnná o jednotku, sníží se i *Výdaje na končnou spotřebu* o 0,0860613 mld. US\$. Intenzita působení tohoto parametru není příliš výrazná.

Parametr zp_hdp_cap (*zpožděný HDP na obyvatele o jedno období*) vykazuje negativní, zápornou hodnotu což v tomto případě není v souladu s ekonomickou teorií. Zvýší-li se tento parametr o jednotku, očekávalo se, že se zvýší i *Výdaje na končnou spotřebu*. Tomu zde ale nedochází, a proto je parametr hodnocen jako ekonomicky nevýznamný.

2. rovnice

Konstanty ukazuje kladnou hodnotu ve výši 76,9157 US\$. Budou-li všechny ostatní proměnné nulové, *HDP na obyvatele* se bude pohybovat na této úrovni. To lze opět vysvětlit již zmíněnými autonomními výdaji, fixními výdaji firem a smlouvami uzavřenými v předchozím období.

Parametr $spot$ ukazuje silnou závislost mezi vysvětlovanou proměnnou. Zvýší-li se *Výdaje na konečnou spotřebu* o jednotku, zvýší se tak i *HDP na obyvatele* o 32,0285. US\$.

Parametr dan (*Daně za zboží a služby*) je v tomto modelu v souladu s výchozí ekonomickou hypotézou. Bylo uvažováno, že uvalení daně bude mít negativní (záporný) vliv na konečnou spotřebu. To se v této rovnici potvrdilo. Zvýší-li se proměnná o jednotku, sníží se i *HDP na obyvatele* o 2,96048 US\$. Intenzita působení tohoto parametru není příliš výrazná.

Parametr i (*Míra inflace*) vykazuje negativní, kladné působení na vysvětlovanou proměnnou HDP. Jak už bylo zmíněno, v případě pádivé inflace se předpokládá negativní vliv na hospodářský růst. Parametr tak není v souladu s ekonomickou teorií.

Parametr zad (*Neuhrazený veřejný dluh*) značí, že pokud se změní o milion US\$, potom se závisle proměnná (*HDP na obyvatele*) zvýší o 0,140412 US\$. Směr působení odhadnutého parametru neodpovídá logickému posouzení ekonomických teorií. Při zvyšování zadluženosti se ubírá možnost investic, reprodukce a spotřeby, protože se musí platit narůstající dluh a úroky s ním spojené.

Parametr d_inv (*Přímé zahraniční investice*) vykazuje snížení *HDP na obyvatele* o 0,198415 US\$, tedy, když se investice zvýší o milion US\$. Tato interpretace neodpovídá výchozím ekonomickým předpokladům. Ty vychází z toho, že když do země proudí cizí zahraniční kapitál, zvyšuje se zaměstnanost, sekundárně mají zaměstnanci vyšší příjmy a mohou kupovat statky a služby firem, což potom terciárně vede k růstu závislému HDP.

Po výběru proměnných, sestavení modelu, odhadu a verifikaci se jeví jako nejlepší Model 3 pro svůj vysoký koeficient determinace, ekonomicky správné funkční formě a pro svůj mocninný tvar funkce.

4.6. Aplikace modelu

V reálném ekonomickém světě se ekonometrický model používá zejména k analýze ex-post, ex-ante, předpovědi budoucích hodnot vysvětlovaných proměnných, k simulaci různých scénářů a k výběru nejlepší varianty ekonomických nástrojů (Hušek a kol., 1987).

Tato kapitola se tedy zabývá simulací odhadnutého modelu prostřednictvím tří nadefinovaných scénářů. Simulací se rozumí proces tvorby a modelování reálného systému a provádění experimentů za účelem dosažení lepšího pochopení chování studovaného systému či za účelem posouzení variant (Lauber, 1987).

K aplikaci modelu byl vybrán dvourovnicový simultánní model, který nejlépe splňuje dvě hlavní kritéria současně, to jest ekonomickou verifikovatelnost a statistickou významnost. Pro simulaci modelu jsou využity scénáře, k jejichž vyhodnocení je zapotřebí spočítat nejprve pružnosti jednotlivých proměnných. Pružnosti udávají procentní změnu endogenní proměnné při jednotkové změně na straně predeterminované proměnné a jsou vztaženy k vektorovému průměru hodnot daných proměnných. Při interpretaci uvažujeme ostatní proměnné konstantní (*ceteris paribus*). Hodnoty pružností a průměry jednotlivých proměnných jsou uvedené v následující Tabulce 4.

Tabulka 4 Hodnoty pružností

Pružnost	Průměr	Hodnota pružnosti
HDP na obyvatele	487,27	1,146025
Výdaje na konečnou spotřebu	9,92	1,030967
Daně na statky a služby	29,03	-0,0016

Vlastní zpracování, Zdroj: GRETL, 2011

Nechť postupně nastanou tyto dvě varianty:

➤ Scénář 1

První scénář modeluje situaci, kdy chceme zjistit celkovou změnu na *Výdajích na konečnou spotřebu* při zvýšení *HDP na obyvatele* o 5%.

Výsledek:

Výdaje na konečnou spotřebu domácností celkově vzrostou o 5,619%, to jest o 557 691 772 US \$. Z celkové původní úrovně 9,924 088 mld. US\$ se tak výdaje dostanou na novou úroveň 10,481 779 77 mld. US\$.

➤ Scénář 2

Jak vzroste či se sníží *HDP na obyvatele*, jestliže se zvýší *Výdaje na konečnou spotřebu* o 2,5% a zároveň se ze strany státu sníží sazba *Daně na zboží a služby* o 2,5% opět vztaženo k průměru hodnot za všechny období?

Výsledek:

HDP na obyvatele se celkově zvýší o 10,09 US\$. Z celkové původní úrovně 487,27 US\$ se tak *HDP na obyvatele* dostane na novou úroveň 497,36 US\$.

5. Výsledky analýzy

Výsledky práce lze interpretovat v několika rovinách. Za prvé se podařilo zanalyzovat a popsat hlavní problémy nerozvinutosti a neefektivnosti mezinárodní pomoci. Za druhé s pomocí ekonometrické analýzy byl navrhnout, sestaven a odhadnut simultánní model vysvětlující dvě základní proměnné – výdaje na konečnou spotřebu a hrubý domácí produkt na obyvatele. Tyto proměnné reprezentují chudobu v dané zemi. A za třetí kvantifikované výsledky analýzy byly aplikovány na simulaci tří scénářů.

Cílem analýzy úlohy vlády bylo kvantitativně vyjádřit důsledky a separátní vlivy pozitivního hospodářského vývoje ve vybrané západoafrické zemi. V úvodu kapitoly byly zjištěny některé významné snahy nevládních organizací v usměrňování sociálně-ekonomické nerovnosti. Děje a dělo se tak nejen v podobě Akčního plánu z Accry z roku 2009, kde se stanovila nová východiska pro lepší efektivitu programů na rozvoj, ale i na mezinárodní úrovni v podobě pořádání vrcholných summitů.

Tím nejvíce viditelným byl summit Organizace spojených národů z roku 2000, který definoval seznam tzv. Rozvojových cílů tisíciletí, jehož obsah se pak následně stal nejvýznamnějším strategickým nástrojem při snaze o potírání kritické absolutní chudoby a následně i snižování globální nerovnosti.

Nedostatkem tohoto seznamu se ukázala být jeho přílišná obecnost a nedostatečná propracovanost zejména v chybějícím metodickém návodu jak se vytčených cílů dosáhne. Přesto jsou rozvojové cíle tisíciletí vnímány kladně. Jejich přínos se projevuje především v posunutí rozvojových témat na mezinárodní úroveň, v uchopení silného nástroje přesvědčování a negociací a ve větší pozornosti sociální politice.

Se zřetelem k výše popsaným nedostatkům vyplynula potřeba zpracovat podrobnější ekonomickou analýzu, ke zjištění klíčových faktorů úspěšnosti politických nástrojů použitých během sledovaného období. V další části analýzy byl tak podrobněji zkoumán vliv zásahů vlády v podobě zvolených proměnných na ekonomický růst Ghany. Trend ekonomického růstu země byl s jistotou znázorněn například na ukazateli HDI, jenž se od roku 1970 zvýšil z 0,341 na 0,492 v roce 2010. Dalším ukazatelem, který signalizuje potlačování chudoby v Ghaně, je podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby - to jest 2 \$

na den. Navzdory obtížnému sběru dat je evidentní 30% úbytek takto chudých obyvatel za posledních zhruba 20 let.

Limitujícími faktory rozvoje zkoumané země jsou – přílišná závislost domácího hospodářství na vývozu zemědělských komodit, nedostatečně rozvinutá infrastruktura, vysoká úroveň korupce a s tím spojená neschopnost konkurovat domácími produkty na mezinárodních trzích.

S pomocí ekonometrické analýzy byly formulovány tři ekonometrické modely různých tvarů se snahou vysvětlit vliv exogenních proměnných na dvě hlavní závisle proměnné – výdaje na konečnou spotřebu a hrubý domácí produkt. Tyto vysvětlované proměnné reprezentují vývoj chudoby v daném časovém horizontu a zemi, přičemž byla při formulaci modelu zohledněna absence některých dat, které Světová banka volně nabízí. Po zkušebním odhadu a testování se nejlepším modelem ukázal být model simultánní, který nabídl dohromady šest statisticky významných proměnných a šest ekonomicky verifikovaných proměnných. Odhadnutý simultánní model vykazoval v obou rovnicích velmi malé odchylky (rezidua) napozorovaných hodnot od teoretických. Z toho vyplývá vysoká vysvětlující schopnost predeterminovaných proměnných.

Odhadnutý simultánní model (Model 3) vykazoval silnou závislost mezi oběma endogenními proměnnými, tedy mezi HDP na obyvatele a výdaji na konečnou spotřebu což je ekonomicky správné. Zvýší-li se HDP na obyvatele o jednotku, zvýší se i výdaje na konečnou spotřebu o 0,0587931 mld. US., tedy v průměru o 1,146%. V druhé rovnici simultánního modelu bylo vypočteno, že HDP na obyvatele se průměrně zvýší o 1,031% pokud se výdaje na konečnou spotřebu zvýší o jednu o jednotku (o miliardu). HDP Ghany se naopak v průměru sníží o 0,002%, když se tamější vláda rozhodne zvýšit sazbu daní na statky a služby o jednu jednotku (o procento).

Z úvodních třech hypotéz se potvrdily dvě. Hypotéza H_1 se ukázala být jako pravdivá, kdy v obou rovnicích simultánního modelu dokázal záporný vliv na hospodářský vývoj. Tento empiricky zjištěný fakt je však poněkud oslaben nízkou hodnotou parametru při vysvětlování závisle proměnné. Pružnosti daní u druhé rovnice simultánního modelu byla pouze o -0,016%.

Hypotéza H_2 se neukázala jako nepravdivá, protože proměnná investice vyšla se záporným znaménkem a s ne příliš výraznou hodnotou parametru. Vliv na svou nižší vypovídací hodnotu může mít i proměnná investic, která musela být vyjádřena postupných diferencí, tak aby se zamezilo vysoké multikolinearitě neboli separaci vlivu vysvětlujících proměnných na vysvětlovanou. Je možné, že touto úpravou došlo k určitému zkreslení konečného výsledku a k nepotvrzení hypotézy H_2 .

Hypotézu H_3 nelze přímo vyvrátit ani potvrdit. Pádívá, dvouciferná inflace, která v zemi panuje, sice v odhadnutém modelu ukazuje kladnou hodnotu, ta však jednak není v souladu s výchozí ekonomickou teorií a jednak parametr se ukázal jako statisticky nevýznamný.

V závěrečné subkapitole celkové analýzy úlohy vlády, byly formulovány a simulovány dva možné scénáře, jež v reálném ekonomickém světě mohou nastat. První scénář vykázal podstatně vyšší celkovou změnu na závislé výdaje na spotřebu a to o plus 5,6%. V této situaci byla uvažována změna u Hrubého domácího produktu na obyvatele, který na výdaje působí kladně. Při interpretaci je však nutné zachovat opatrnost, protože u spotřeby z velké většiny neplatí linearita vývoje. Druhý scénář ukázal menší intenzitu působení výdajů na konečnou spotřebu, v tomto případě v pozici vysvětlující endogenní proměnné na vysvětlovaný hrubý domácí produkt. A to proto, že bylo simulováno jednak zvýšení Výdajů a jednak snížení sazby daní. Lze tedy konstatovat na základě vypočtených parametrů, že hrubý domácí produkt ovlivňuje konečnou spotřebu o zhruba polovinu více, než naopak, tedy než že konečná spotřeba ovlivňuje hrubý domácí produkt na obyvatele.

6. Závěr

Cílem práce bylo analyzovat ekonomicko-politické nástroje Ghany, které měli ex-post největší vliv na potlačování chudoby. Formou případové studie, byly pomocí ekonometrické analýzy zkoumány závislosti na proměnných, které ve vybrané zemi chudobu nejvíce ovlivňovaly.

V teoretické části práce byly systematicky shrnuty poznatky o možných příčinách, způsobech měření a geografickém výskytu chudoby. Pohled na problém je podle citovaných autorů nutné chápat vícerozměrně, a proto byla do kapitoly zahrnuta i část shrnující historický kontext chudoby. Byl zjištěn pokrok ze strany tzv. vyspělých států, který je vidět v pořádání mezinárodních fór, ve stanovení Rozvojových cílů tisíciletí a dalších strategických postupů. Tyto země vyčleňují ze svých hospodářských výsledků určitou část, které vkládají do mezinárodních fondů na rozvoj nebo přímo do lokálních programů rozvojových zemí.

V empirické části práce byly sestaveny, odhadnuty a verifikovány tři ekonometrické modely různých tvarů se snahou vysvětlit vliv exogenních proměnných na dvě hlavní závisle proměnné. Těmito závisle proměnnými, které nejlépe reprezentovali vývoj chudoby ve sledovaném státě, byli výdaje na konečnou spotřebu a hrubý domácí produkt na obyvatele. Následně po zkušebním odhadu a testování se nejlepším modelem ukázal být model simultánní, který nabídl dohromady pět statisticky významných proměnných a pět ekonomicky verifikovaných proměnných. Odhadnutý simultánní model vykazoval v obou rovnicích malé odchylky napozorovaných hodnot od teoretických, vyplývající z vysoké vysvětlující schopnosti zvolených predeterminovaných proměnných.

Po odhadu parametrů byla kvantitativně dokázána největší intenzita potlačení chudoby u inflace, hrubého domácího produktu na obyvatele zpožděného o jedno období a hlavně u endogenních proměnných, které v simultánním modelu vystupují v pozici vysvětlujících proměnných. Podařilo se zjistit, že hrubý domácí produkt na obyvatele Ghany ovlivňoval konečnou spotřebu ve sledovaném období o zhruba polovinu více, než že výdaje na konečnou spotřebu ovlivňovali hrubý domácí produkt.

Mají-li se definovat hlavní ekonomické nástroje politiky, které vyplývají z této práce a které v současném (a jistě i budoucím) globalizovaném světě budou mít významnou úlohu v potlačování chudoby, pak by to byly měnově-polické nástroje zabývající se péčí o stabilitu měny, pokračující hospodářská integraci a další jako odstranění korupce či podpora vzdělaností obyvatel. Hospodářská integrace by měla být opatrná, jak ukázala nedávná finanční krize a měla by využívat hlavně výhody plynoucí z liberalizace mezinárodního obchodu. Primární zodpovědnost za úspěšný hospodářský vývoj v zemi, však vždy musí vycházet především z iniciativy samotných rozvojových zemí a nikoliv z tlaku mezinárodního společenství.

7. Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

Aid Effectiveness : Forum on Aid Effectiveness in Accra. 2009. In *Aid Effectiveness*. [s.l.] : [s.n.], 2009. s. 20.

CAMERON, Rondo. *Stručné ekonomické dějiny světa : Od doby kamenné do současnosti*. 1. vydání. Praha : Victoria Publishing, 1996. 496 s. ISBN 80-85865-21-1.

Glopolis, o.p.s. *Rozvojová pomoc nestačí : Efektivita rozvoje*. Praha : Glopolis, o.p.s, 2009. s. 19.

HELÍSEK, Mojmir. *Makroekonomie - základní kurs*. Praha : Melandrium, 2002. 320 s. ISBN 80-86175-10-3.

HIGGS, Robert. *Politická ekonomie strachu : strach - úvahy o politické ekonomii vládnutí*. Praha : Alfa Publishing, 2006. 129 s. ISBN 80-86851-33-8.

HINDLS, Richard; HOLMAN, Roman; HRONOVÁ, Stanislava. *Ekonomický slovník*. Praha : C. H. Beck, 2003. 486 s. ISBN 80-7179-819-3.

HUŠEK, Roman. *Aplikovaná ekonometrie : Teorie a praxe*. 1. vydání. Praha : Professional Publishing, 2003. 263 s. ISBN 80-86419-29-0.

HUŠEK, Roman. *Základy ekonometrické analýzy II. : Speciální postupy a techniky*. 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 1998. 265 s. ISBN 80-7079-441-0.

HOBBIES, Thomas. *Leviathan*. Praha : Oikoymenh, 2010. 514 s. ISBN 80-7179-819-3.

LAUBER, Jan; HUŠEK, Roman. *Simulační modely*. 1. vydání. Praha : SNTL / ALFA, 1987. 352 s.

MAREŠ, Petr; RABUŠIC, Ladislav. K měření subjektivní chudoby v české společnosti : Chudoba jako sociální problém a sociální konstrukt . In *Sociologický časopis*. [s.l.] : [s.n.], 1996. s. 32.

- NĚMEC, Kamil. *Uplatnění a koordinace zásad v marketingovém řízení*. Karlovy Vary, 2009. 56 s. Bakalářská práce. SVI Kladno s. r. o.
- PEARCE, David. *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. Praha : Victoria Publishing, 1994. 549 s. ISBN 80-85605-42-2.
- RIEGL, Karel. *Ekonomická psychologie*. 1. vydání. Praha : Grada, 2007. 248 s. ISBN 978-80-247-1185-0.
- SACHS, Jeffrey. *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. 1. vydání. New York : Penguin Press, 2005. 416 s. ISBN 1-59420-045-9.
- SAMUELSON, Paul; NORDHAUS, William. *Ekonomie*. Praha : NS Svoboda, 2005. 780 s. ISBN 80-205-0590-3.
- SOUKUP, Alexandr. *Mezinárodní ekonomie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. 288 s. ISBN 978-80-7380-197-7.
- STUTZ, Frederick; WARF, Barney. *The World Economy: Resources, Location, Trade and Development*. 5. vydání. US : Pearson Education, 2007. 544 s. ISBN 978-01-3243-6892.
- VEČERNÍK, Jiří. *Občan a tržní ekonomika*. Praha : Lidové noviny, 1998. 328 s. ISBN 9788071062356.
- VLČEK, Josef. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vydání. Praha : ASPI, 2005. 560 s. ISBN 10-80-7357-103.
- ŽÁK, Milan. *Velká ekonomická encyklopedie*. 2. vydání. Praha : Linde Praha, 2002. 381 s. ISBN 10-80-7357-103.

Internetové zdroje

COZP. *Univerzita Karlova v Praze* [online]. 2010 [cit. 2011-03-09]. Index lidského rozvoje (Human Development Index - HDI) . Dostupné z WWW: <<http://cozp.cuni.cz/COZP-39.html>>.

Ekonomika.sk. *Ekonomika* [online]. 2010 [cit. 2011-01-09]. Makroekonomika. Dostupné z WWW: <<http://makro.ekonomika.sk/?stat=us&tema=1>>.

Ekonomika.sk. *Ekonomika* [online]. 2010 [cit. 2011-01-09]. Makroekonomika. Dostupné z WWW: <<http://makro.ekonomika.sk/?stat=us&tema=1>>.

FELDSTEIN, Martin. *Český rozhlas* [online]. 2010 [cit. 2010-06-09]. Omezovat chudobu, nikoliv nerovnost. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/cro6/str_evropa/_zprava/84598>.

GOLA, Petr. *Mzdová praxe* [online]. 2009 [cit. 2010-04-04]. Evropská versus světová chudoba. Dostupné z WWW: <[>.](http://www.mzdovapraxe.cz/mp/cs/archiv/dokument/?doc=d5868v8033p1&search_query=%20$author=20&search_results_page=.)

GOLA, Petr. *Mzdová praxe* [online]. 2009 [cit. 2010-04-04]. Evropská versus světová chudoba. Dostupné z WWW: <[>.](http://www.mzdovapraxe.cz/mp/cs/archiv/dokument/?doc=d5868v8033p1&search_query=%20$author=20&search_results_page=.)

Hra o zemi. *Hra o zemi.cz* [online]. 2007 [cit. 2010-06-08]. Index lidského rozvoje. Dostupné z WWW: < <http://www.hraozemi.cz/index-lidskeho-rozvoje-%28hdi%29.html> >.

MACHOVÁ, Blanka. *Metodický portál RV* [online]. 2009 [cit. 2010-06-08]. Svět chudoby. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. [online]. 2010 [cit. 2010-06-08]. Pomoc v hmotné nouzi. Dostupné z WWW: < <http://www.hraozemi.cz/index-lidskeho-rozvoje-%28hdi%29.html> >. Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2852/svet-chudoby.html> >.

OSN. *Informační centrum OSN v Praze*. [online]. 2005 [cit. 2010-06-12]. Ekonomický rozvoj. Dostupné z WWW: < <http://www.osn.cz/ekonomicky-a-socialni-rozvoj/?kap=75> >.

Parlamentní zpravodaj. *Ihned.cz* [online]. 2008 [cit. 2011-02-18]. Statistická chudoba aneb Kdo je dnes doopravdy chudý?. Dostupné z WWW: <<http://blog.ihned.cz/c1-28902630-statisticka-chudoba-aneb-kdo-je-dnes-doopravdy-chudy>>.

Přispěvatelé Wikipedie. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*. [online]. 2010 [cit. 2010-05-31]. Chudoba. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Chudoba&oldid=5410421> >.

Přispěvatelé Wikipedie. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*. [online]. 2007 [cit. 2010-06-12]. Sociální nouze. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_nouze >.

Přispěvatelé Wikipedie. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie*. [online]. 2010 [cit. 2010-06-22]. Thomas Robert Malthus. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Thomas_Robert_Malthus&oldid=5374604>.

SCHWARZ, JIŘÍ. *Parlamentní zpravodaj*. [online]. 2008 [cit. 2011-01-13]. Statistická chudoba aneb Kdo je dnes doopravdy chudý?. Dostupné z WWW: <<http://virtually.cz/?art=17286>>.

STOJANOV, Robert. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2010 [cit. 2011-03-10]. Chudoba. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Chudoba&oldid=5410421>>.

STOJANOV, Robert. *Rozvojovka* [online]. 2008 [cit. 2010-12-22]. Rozvojová spolupráce. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Chudoba&oldid=5410421>>.

The World Bank. *The World Bank*. [online]. 2010 [cit. 2010-05-05]. Poverty reduction & Equity. Dostupné z WWW: <http://siteresources.worldbank.org/INTPA/Resources/429966-1259774805724/Poverty_Inequality_Handbook_Ch01.pdf >.

Transparency International. *Transparency International*. [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. Policy and Research. Dostupné z WWW: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table >.

UNDP. *United Nations Development Programme*. [online]. 2009 [cit. 2011-01-02]. United Nations Development Programme. Dostupné z WWW: < <http://www.undp.org/> >.

World Bank. *World Bank*. [online]. 2011 [cit. 2011-02-11]. Data by country. Dostupné z WWW: < <http://data.worldbank.org/country/ghana> >.

8. Přílohy

PŘÍLOHA č. 1 Výpočet HDI na příkladu České republiky za rok 2009

1.	průměrná očekávaná délka života při narození	77 let
2.	gramotnost obyvatelstva staršího 15 let	99 %
3.	podíl populace z příslušné věkové skupiny navštěvující školy prvního, druhého a třetího stupně	74%
4.	hrubý domácí produkt na hlavu v paritě kupní síly	17 310\$

Zdroj: ČSÚ, 2009

$$\text{HDI}_{\text{délka života}} = (77 - 25) / (85 - 25) = 0,86$$

$$\text{HDI}_{\text{gramotnost}} = (99 - 0) / (100 - 0) = 0,99$$

$$\text{HDI}_{\text{školní docházka}} = (74 - 0) / (100 - 0) = 0,74$$

$$\text{HDI}_{\text{hdp}} = (\log 17\,310 - \log 100) / (\log 40\,000 - \log 100) = 0,86$$

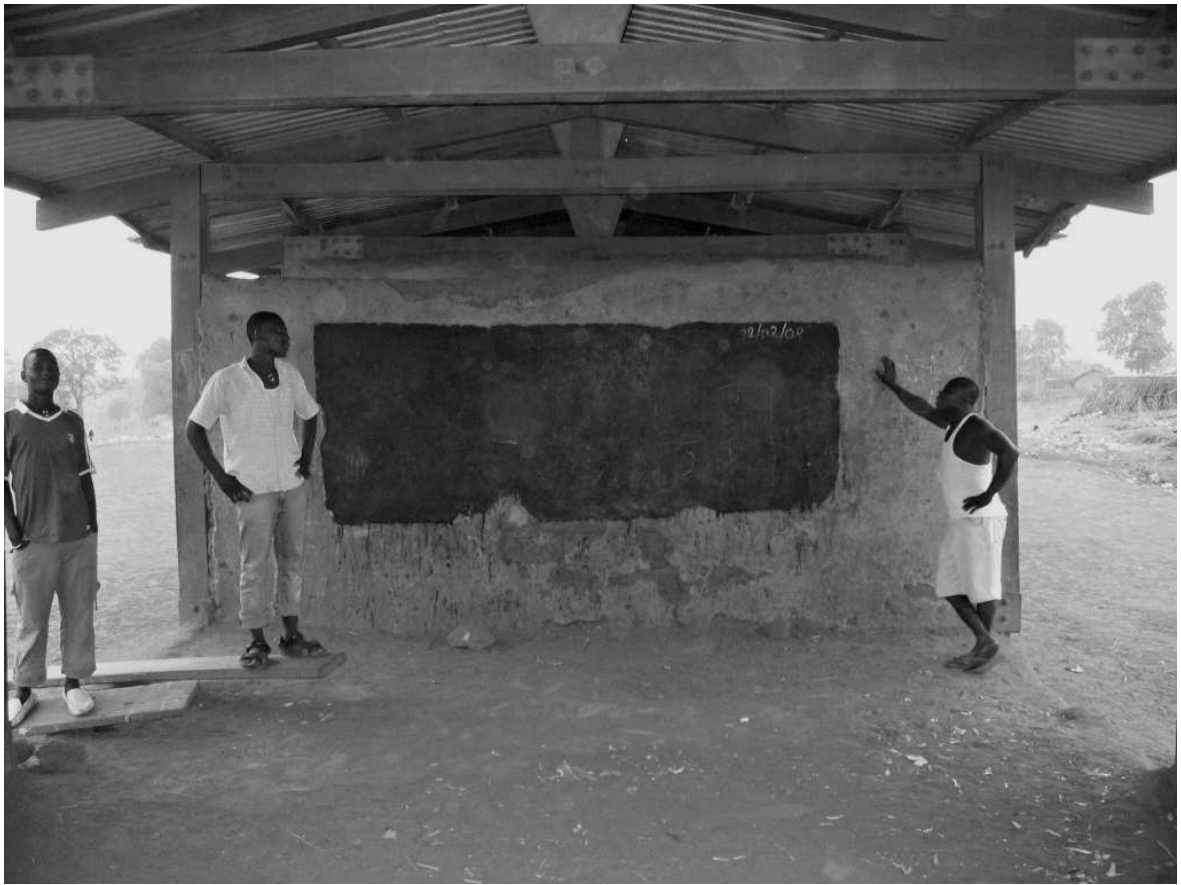
$$\text{HDI} = (0,86 + 2/3 * 0,99 + 1/3 * 0,74 + 0,86) / 3 = 0,875$$

PŘÍLOHA č. 2 Rozvojové cíle tisíciletí

1. Odstranit extrémní chudobu a hlad
- snížit na polovinu počet extrémně chudých lidí (žijících z prostředků, které se rovnají, nebo jsou nižší než jeden dolar na den)
2. Zpřístupnit základní vzdělání pro všechny
- zajistit, aby všechny děti, chlapci i dívky, absolvovaly plné základní vzdělání
3. Prosazovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen
- do roku 2005 odstranit rozdíly v přístupu mužů a žen k základnímu a vyššímu vzdělání
4. Omezit dětskou úmrtnost
- snížit o dvě třetiny míru úmrtnosti u dětí mladších 5 let
5. Zlepšit zdraví matek
- snížit o tři čtvrtiny míru úmrtnosti matek
6. Bojovat proti HIV/AIDS, malárii a jiným nemocem
- zastavit šíření HIV/AIDS a snižovat procento nově nakažených - zastavit šíření malárie a dalších závažných chorob a snížit míru jejich výskytu
7. Zajistit trvalou udržitelnost životního prostředí
- začlenit principy trvale udržitelného rozvoje do národních politik a programů; zvrátit proces ubývání přírodních zdrojů - snížit na polovinu podíl lidí, kteří nemají trvalý přístup k nezávadné pitné vodě - do roku 2020 dosáhnout výrazného zlepšení životních podmínek alespoň 100 milionů lidí přebývajících v chudínských předměstích velkoměst (slumech)
8. Vytvořit globální partnerství pro rozvoj
- rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na pravidlech, zajistit jeho předvídatelnost a nediskriminační charakter. To zahrnuje i dobré způsoby výkonu vlády a správy, rozvoj a snižování chudoby na úrovni států i na mezinárodní úrovni - společně se soukromým sektorem zajistit, aby všichni mohli využívat nových technologií

Zdroj: OSN, 2011

PŘÍLOHA č. 3 Fotografie přístřešku nahrazující státní základní školu v Ghaně

Zdroj: Vlastní

PŘÍLOHA č. 4 Fotografie typické přípravy pokrmů v Ghaně

Zdroj: Vlastní

PŘÍLOHA č. 5

Datový soubor použitý k empirickému výzkumu

	Final consumption expenditure (current US\$ in mld.)	GDP per capita (current US\$)	Taxes on goods and services (% of revenue)	Inflation, consumer prices (annual %)	Undisbursed external debt, total (UND, current US\$ in mil.)	GDP per capita (current US\$)	Foreign direct investment, net (BoP, current US\$ in mil.)
	spot	hdp_cap	dan	l	zad	hdp_cap(t-1)	inv
1990	5,564	360,590	26,83	37,26	1 556,743	366,723	14,800
1991	6,117	393,252	35,29	18,03	1 475,771	360,590	20,000
1992	6,332	428,508	35,17	10,06	1 559,611	393,252	22,500
1993	5,605	404,510	30,77	24,96	1 640,536	428,508	125,000
1994	4,763	365,632	32,97	24,87	1 744,083	404,510	233,000
1995	5,709	324,178	31,87	59,46	1 868,564	365,632	106,500
1996	6,010	374,443	32,42	46,56	1 748,017	324,178	120,000
1997	6,593	391,207	24,76	27,89	1 351,164	374,443	81,800
1998	6,708	379,138	17,09	14,62	1 120,999	391,207	167,400
1999	7,444	401,609	16,33	12,41	1 240,780	379,138	243,700
2000	4,701	404,362	17,86	25,19	1 235,033	401,609	165,900
2001	4,936	254,873	14,80	32,91	1 248,961	404,362	89,300
2002	5,701	265,469	20,91	14,82	1 086,246	254,873	58,900
2003	7,090	300,835	33,51	26,67	1 297,421	265,469	136,750
2004	8,223	363,843	34,92	12,62	1 353,834	300,835	139,270
2005	10,321	413,892	35,90	15,12	1 123,347	363,843	144,970
2006	19,145	489,175	36,56	10,92	1 261,643	413,892	636,010
2007	23,001	910,464	33,84	10,73	1 298,104	489,175	970,380
2008	27,528	1 077,020	33,08	16,52	3 266,661	910,464	2 102,770
2009	22,632	1 221,661	33,46	19,25	3 597,614	1 077,020	1 677,840
průměr	9,924	487,268	29,026	23,144	1 603,757	433,486	362,840

Vlastní zpracování, Zdroj: World Bank, 2011